Nederlandse Vereniging ter beoefening van de Militaire Historie

MARS *et* HISTORIA

33e Jaargang nummer 2 - april/juni 1999

MARS et HISTORIA

De "NEDERLANDSE VERENIGING TER BEOEFENING VAN DE MILITAIRE HISTORIE", opgericht op 20 augustus 1966 en erkend bij K.B. no. 50 van 14 juni 1968, is er voor allen, die zich verdiepen in de studie van geschiedenis, ceremonieel, tradities, uniformen, emblemen, wapens en onderscheidingen van militaire en semi-militaire organisaties, meer in het bijzonder die van Nederland en de (voormalige) overzeese Rijksdelen.

BESCHERMHEER:
Z.K.H. Prins Bernhard der Nederlanden.

ERELEDEN:
M. Botma, drs B.G.J. Elias, F.J. van Lier, H. Muller.

BESTUUR:
Voorzitter: drs J. Nuis
Graaf Willem de Oudelaan 187
1412 AS Naarden
035-6946037.
Vice-voorzitter: drs R. de Winter
Koolwitjehof 29
3124 BH Schiedam
010-4709516 (thuis)
070-3188632 (kantoor)
Secretaris: W.L. Plink
Midachten 53
8162 CK Epe
0578-612138.
Penningmeester: mr W.J. Zaagman
Stadhouderslaan 7
3832 AB Leusden
033-4940485.
Eindredacteur: T.L.D. Postma,
Kalfjeslaan 123
2623 AD Delft
015-2612663.
Leden: J.H.J. Andriessen, B.C. Cats,
drs J.P.C.M. van Hoof, mw. M. Groen,
dr P.C. van Royen.
Adviseur: F.J. van Lier.

Foto's omslag(artikel):
Mediacentrum
Staf Kon. Marechaussee

Colofon

LIDMAATSCHAP:
Kosten: *f* 55,-/jaar
(buitenland: *f* 70,-/jaar) te storten op rek.nr. 65.82.12.125 van de ING-bank te Waddinxveen of op giro 2940790 t.n.v. de Nederlandse Vereniging ter beoefening van de Militaire Historie.

LEDENADMINISTRATIE:
mr W.J. Zaagman
Stadhouderslaan 7
3832 AB Leusden
033-4940485

REDACTIE:
Voorzitter: T.L.D. Postma
Leden: drs M. van der Hoeven,
H. Muller.

REDACTIEADRES:
Kalfjeslaan 123, 2623 AD Delft
015-2612663
E-mail: tpostma@casema.net

ADVERTENTIES:
Voorbeeld tarief:
kwart pagina per jaar (vaste tekst):
f 250,- ; invoegen bedrukt A4
per keer: *f* 200,-
Inlichtingen bij penningmeester.

DRUK:
"Pro Patria", Zwijndrecht.

ISSN - 0928-5156

REEDS VERSCHENEN NUMMERS / ENVELOPPEN / JUBILEUMNUMMER
Te bevragen bij J. van den Berg,
Cronestein 85, 2804 EL Gouda,
0182-534283

ARCHIEF OUDE NUMMERS:
Marechausseemuseum
Weeshuiswal 9, 4116 BR Buren
0344-571256

Inhoud

drs. M. van der Zee
Wapendames 2

Theo Postma
Op bezoek bij ... Jan Bloemendaal 5

Theo Postma
Militariade 6

Ikol b.d. E.H. Brongers
Izaak Herman Reynders - een miskend generaal 8

R. de Winter
Aanvulling marsberichten!! 20

drs M. van der Zee, Sectie voor Marechaussee Historie
Oprichtingsdatum Koninklijke Marechaussee 20

Frank Marcus
De Praetoriaanse garde 28

Wil Zaagman
Van de penningmeester 34

H.J.E. van der Kop
Adelborst op het KIM in Soerabaja 1941-1942 35

Louis P.H. Sloos
Un curieux recit d'Égypte: Napoleons dromedarissen-regiment, opgericht in 1799 43

mr C.J.M. Kramers
De koloniale reserve 48

Wil Zaagman
Wijzigingen op de ledenlijst 55

P.W.Th. Dumon
Boekbespreking: Jan Leenderts Lerk, een Fries in het leger van Napoleon 56

drs. M. van der Zee
Sectie voor Marechaussee Historie

WAPENDAMES

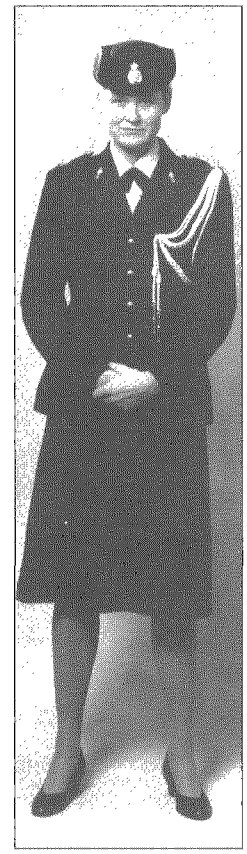

Foto: R. Frigge
Mediacentrum
Staf Kon. marechaussee

In vergelijking tot de andere krijgsmachtdelen kwamen de eerste vrouwen rijkelijk laat binnen bij de Koninklijke Marechaussee. Pas aan het eind van de jaren zeventig werden de eerste vrouwen getooid in het traditioneel "Nassau Blauw" van de Marechaussee. Dientengevolge zal de komende beschrijving over de geschiedenis van de vrouwelijke militair binnen het Wapen summier zijn. Een aantal punten verdient de aandacht:

- de introductie van de vrouw bij de Koninklijke Marechaussee;
- het eerste evaluatierapport, genaamd Vrouwen in Nassaus Blauw;
- hedendaagse situatie.

1. Over vrouwen en krijgsmacht

Onze krijgsmacht heeft tot 1 januari 1982 vrouwenkorpsen gekend. Deze zogenaamde vrouwenafdelingen van de marine, land- en luchtmacht - respectievelijk de MARVA, MILVA en LUVA - werden op bovenstaande datum formeel opgeheven. De vrouwelijke militairen vervulden doorgaans functies bij de administratie, verbindingsdienst, geneeskundige dienst, intendance, aan- en afvoertroepen, gevechtsleiding en verkeersleiding. Vanuit de respectievelijke krijgsmachtdelen werden de vrouwen met hun beperkte carrièreperspectieven bijgestaan. Een belangrijke voorbode van het naderende einde van de vrouwenkorpsen was de inwerkingtreding van het Verdrag van New York in Nederland in oktober 1971. Dit verdrag betreffende de politieke rechten van de vrouw stelde dat *'vrouwen gerechtigd zijn op gelijke voet met mannen een overheidsambt te bekleden en alle ingevolge de nationale wetgeving ingestelde overheidsbetrekkingen te vervullen en wel zonder enig voorbehoud'*. Het duurde vervolgens tot 1978 eer, als uitvloeisel van het verdrag, alle opleidingen in de krijgsmacht in beginsel voor vrouwen werden opengesteld.

2. Vrouwen binnen het Wapen der Koninklijke Marechaussee

Voor het eerst in de geschiedenis werden vrouwen toegelaten tot de opleidingsinstituten, met als gevolg dat zowel mannen als vrouwen nu eenzelfde carrière-perspectief hadden. Het was slechts een kwestie van tijd voordat de eerste vrouwen zich in het "Nassau Blauw" gingen steken. In deze nam een officier het voortouw. Het was de luitenant Jouke van Boven, een tijdelijke reserve tweede luitenant van de MILVA, die in september 1978 als de eerste vrouw in opleiding kwam bij de Koninklijke Marechaussee. In april 1979 voltooide zij haar opleiding tot officier bij de Marechaussee. Aangenomen dat het goede voorbeeld navolging verdiende, werd in september 1979 het eerste drietal vrouwen toegelaten tot de opleiding tot marechaussee. De drie marechaussees zouden uiteindelijk in de praktische dienst te werk worden gesteld.

3. Sociaal-wetenschappelijke evaluatie

Begin 1985, ruim 5 jaar later, waren er zo'n 100 vrouwelijke marechaussees bij de Koninklijke Marechaussee werkzaam. De integratie van de vrouwelijke marechaussees verliep zeker niet geruisloos. Al dan niet voortkomend uit traditionele rolpatronen, hadden er zich nogal wat praktische problemen voorgedaan. De toenmalige Commandant Koninklijke Marechaussee (CKMAR) kwam dan ook tot het besluit een sociaal-wetenschappelijk onderzoek uit te voeren naar de integratie van vrouwelijke marechaussees. Door middel van dit onderzoek wilde de commandant een zo goed mogelijk overzicht krijgen van de ervaringen en inzichten die er binnen de Marechaussee waren ten aanzien van het functioneren en de acceptatie van vrouwelijke marechaussees.

Medio 1983 werd van start gegaan met het onderzoek, uiteindelijk resulterend in het in 1985 uitgekomen rapport Vrouwen in Nassaus Blauw. De belangrijkste conclusie luidde dat het integratieproces weliswaar bevredigend verliep, maar dat het i nog verre van voltooid was. Ruim 50 % van het aantal werknemers bij de Koninklijke Marechaussee had bijvoorbeeld nog nooit met vrouwelijke marechaussees samengewerkt. De nog aanwezige non-acceptatie werd vooral ingegeven door de stereotype beeldvorming die mannen ten opzichte van vrouwen er op na houden. Naar de mening van alle respondenten functioneerden mannen over het algemeen beter dan vrouwen bij de Marechaussee, maar de geringere fysieke capaciteiten van de vrouw ten opzichte van de man waren hierin doorslaggevend. In de praktijk bleken de verschillen in het functioneren van vrouwelijke en mannelijke marechaussees betrekkelijk klein te zijn. De slotconclusie moest zijn dat, ondanks een gematigd positieve houding van mannelijke marechaussees ten opzichte van de vrouwelijke collegae, zowel mannelijke als vrouwelijke respondenten er over eens waren dat niet (te) snel te veel vrouwelijke marechaussees moesten worden aangenomen.

4. Marechausseevrouwen anno 1999

De hedendaagse Koninklijke Marechaussee kent onder haar meer dan 5000 personeelsleden een kleine 500 vrouwen. Het aandeel gevormd door het militair personeel beslaat een aantal van 4974 personeelsleden. Met een totaal van 410 vrouwen, ligt het percentage vrouwelijke marechaussees op zo'n 8,2 %. Van deze vrouwelijke marechaussees heeft meer dan 60 % een opleiding tot beroeps bepaalde tijd genoten[1]. Op dit moment kent de Marechaussee weinig problemen met het werven van vrouwelijk personeel. Een probleem is echter hoe deze vrouwen te behouden voor de organisatie[2]. Na meer dan 20 jaar vrouwen binnen de Marechaussee, kent het Wapen slechts vijf vrouwen die het tot opperwachtmeester (sergeant-majoor) hebben gebracht.

Ondanks verschillende regelingen, zoals werken in parttime, ouderschapsverlof,

Foto: R. Frigge
Mediacentrum Staf Kon. marechaussee

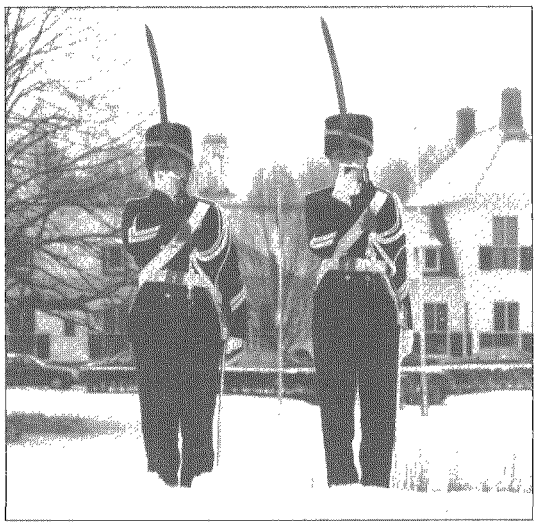

Foto: R. Frigge
Mediacentrum KMAR Koninklijke marechaussee

zwangerschapsverlof, herintrede en kinderopvang, blijven vrouwen aan het einde van de contractperiode van beroeps bepaalde tijd de dienst verlaten. Is het de dreiging van uitzending, of het algemene werkklimaat wat de vrouwelijke marechaussee tegen staat? Het is nog steeds niet bekend. Verdere studie en onderzoek zal uitkomst moeten bieden.
Een tweede aandachtspunt komt voort uit de praktijk. Hoewel in principe alle functies bij de Koninklijke Marechaussee sinds 1978 open gesteld zijn voor vrouwen, laat de situatie bij de Brigade Speciale Beveiligingsopdrachten (BSB) toch een afwijkend beeld zien. De bevelhebber van de Marechaussee beschikt met de BSB over een bijzondere eenheid. Dit personeel volgt een gerichte training, waarmee zij inzetbaar is voor het binnendringen in gebouwen, het beveiligen van objecten en personen, tot aan het herkennen van explosieven. Slechts een aantal vrouwen heeft voor een plaats bij de BSB geopteerd, en tot dusverre heeft geen enkele vrouwelijke marechaussee voldaan aan de gestelde criteria. Of zal het uiteindelijk ook hier de aanhouder zijn die wint?

Geraadpleegde literatuur:

- Lezing gehouden door kapitein M.P. Ruedisueli tijdens de informatiedag 'Vrouwen in de krijgsmacht', gehouden op de Prinses Juliana Kazerne d.d. 17 februari 1999;
- Onderzoeksrapport "Vrouwen in Nassaus blauw" van de afdeling Gedragswetenschappen DPKL d.d. februari 1985.

Noten:

[1] Cijfers zoals verstrekt door Afdeling Personeel en Management van de Staf Koninklijke Marechaussee

[2] Een situatie die de Minister van Defensie krijgsmachtbreed heeft onderkend.

Bijlage: personeelssterkte vrouwen bij de KMAR

Vrouwelijke militairen bij de KMAR	Beroeps Onbepaalde Tijd	Beroeps Bepaalde Tijd	Totaal
marechaussee		197	197
wachtmeester	140	56	196
opperwachtmeester	5		5
adjudant			
luitenant	1	3	4
kapitein	4		4
majoor	3	1	4
Totaal	153	257	410

Theo Postma

OP BEZOEK BIJ ...

Jan Bloemendaal

Alles wat er in 1945 in Nederland rondreed aan vrachtwagens was oorlogsmateriaal. De vijfjarige Jan keek zijn ogen uit en werd verliefd op dat robuuste materieel. Hij werd dan ook automonteur van beroep. Zijn dienstplicht vervulde hij als chauffeur/monteur "zware berging" bij 106 TD Bergings- en Classificatiecompagnie. Na zijn diensttijd bleef Jan in de autobranche werkzaam als onderdelen-manager.

Jan verzamelt alles over militaire voertuigen die in Nederland hebben dienst gedaan. Voor zijn truck "Chevrolet 15cwt" uit de oorlog is thuis geen ruimte maar zijn verzameling foto's, netjes gerangschikt in talloze albums naar soort en grootte, technische handboeken, ansichtkaarten van kazernes met militaire voertuigen erop afgebeeld en modellen (Dinky Toys, Corgi) krijgen een passende ruimte in de kamer van de jongste van zijn drie zoons, die net het ouderlijk huis heeft verlaten. Van al die (wiel)voertuigen weet Jan iets interessants te vertellen; vooral de technische zaken boeien hem. Zo weet hij mij, simpele zeeman, te vertellen dat het arm-mechanisme wat tegenwoordig vuilcontainers laadt en lost een uitvinding is uit de Tweede Wereldoorlog. En enthousiast haalt hij er foto's en een modelletje bij om zijn stelling te demonstreren.

Jan stond mede aan de wieg van de vereniging "Keep Them Rolling" waar gelijkgestemde enthousiastelingen hun originele, en met veel zorg onderhouden, voertuigen laten zien om zo de herinnering aan WOII levendig te houden en herdenkingen een authentiek tintje te geven.

Zijn hobby bracht hem ook in contact met Mars et Historia waar hij al vele jaren een trouw lid is. Behalve dat Jan zijn kennis beschikbaar stelt als correspondent is hij ook altijd te vinden achter de bar om koffie te zetten bij de jaarvergadering en filmdag of bij het bemannen van een kraampje om reclame te maken voor Mars. En dan vergeet ik nog bijna dat hij de ledenadministratie jaren heeft bijgehouden. Kortom een actief lid die het verdient eens in het zonnetje gezet te worden.

Theo Postma

MILITARIADE

Rectificatie boekbespreking "Grave als militaire stad"
J.A.Ph. Lagette Ikol b.d. zond de redactie een tweetal correcties op de bespreking (dus niet het boek). De laatst militaire eenheid vertrok niet in '77 maar april 1997 uit Grave.
En niet in 1936 maar op 29 maart 1938 kreeg Grave weer een garnizoen.
Het boek is, behalve bij de Sectie Militaire Geschiedenis van de Koninklijke Landmacht te Den Haag, ook te bestellen bij de stichting "Graeft Voort" te Grave (tel: 0486-475948) voor f 30,- incl. verzendkosten

Laatste ceremoniële vlaggenparade op woensdag 30 april 1997

Van Tirpitz tot Kamikazes
Op 25 mei zal dit boek worden gepresenteerd in het MLM.
Het boek is geschreven door de Nederlandse (MLD)vlieger bij het Britse 1840-squadron in de Tweede Wereldoorlog: J.G. Boon von Ochssée. Het staat onder redactie van onze leden dr. S.J. de Groot en ktz b.d. R.E. de Wit.
Uitgegeven bij van Soeren & co te Amsterdam, ISBN 90 6707 502 7. Prijs f45,00

Bronbeek
Op 8 juni is de al eerder aangekondigde wandeling over het landgoed met diapresentatie

over de geschiedenis van het landgoed. Aanvang 1400 vanaf de Indische Zaal, kosten f 7,50, inl. bij Niek B. Ravensbergen (PR) : 026 3840840

Herdenking Birma-Siam Spoorweg op 26 juni 1999
Het Comité Herdenking Birma-Siam Spoorweg maakt hierbij bekend dat de jaarlijkse herdenking van hen die in de Tweede Wereldoorlog zijn gevallen bij de aanleg van de Birma-Siam Spoorweg zal plaatsvinden zaterdag, 26 juni 1999 voor de 10e maal op het landgoed Bronbeek, Velperweg 147, 6824MB Arnhem.
Voor nadere informatie kunt u terecht bij de heer L Sipma, secretaris van het Comité, Buurtmeesterweg 38, 6711 HN Ede, tel 0318-861 21 37, of de heer P. Steenmeijer, voorzitter van het Comité, Groningsestraat 297, 2587 PH Den Haag, tel (werk) 070-318 78 89, (huis) 070-358 40 98, e-mail: m.p.steenmeijer@gironet.nl
Algemene informatie over KTOMM Bronbeek is verkrijgbaar via tel 026-384 08 40.

Data banken gesneuvelden
1. Sinds enige tijd bestaat er een databank met alle tot nu toe bekende gegevens van Nederlandse militairen die tijdens de strijd in de meidagen van 1940 zijn gesneuveld of als gevolg daarvan zijn overleden. Het hiervoor benodigde onderzoek is verricht door de kolonel b.d. J.W. de Leeuw, met medewerking van o.m. luitenant-kolonel b.d. E.H. Brongers. In de databank zijn de volgende gegevens opgenomen.
Naam en voornamen, rang, datum en plaats van geboorte, datum en plaats van sneuvelen c.q. van overlijden als gevolg van verwondingen, oorspronkelijke begraafplaats(en), huidige begraafplaats met graflocatie, militair onderdeel en "bijzonderheden". Dit laatste vermeldt -waar beschikbaar- details omtrent het sneuvelen/overlijden, bronnen enz.

Inlichtingen kunnen worden ingewonnen bij kolonel b.d. J.W. de Leeuw, tel.0475-319691 (Pastoor Peutestraat 1, 6045 BN ROERMOND) of bij luitenant-kolonel b.d. E.H. Brongers, tel.045-5242962 (Rhodestraat 20, 6363 AZ WIJNANDSRADE).

2. Een overeenkomstige databank omvat de gesneuvelden en hen die aan hun verwondingen zijn overleden in het voormalig Nederlands-Indië en Nieuw-Guinea, door acties na de 2de Wereldoorlog. Het omvat de periode van 15 augustus 1945 (Japanse capitulatie) tot 1 januari 1963 (overdracht Nieuw-Guinea).
Het onderzoek berust bij kolonel b.d. J.W. de Leeuw.

3. Een derde databank -met dezelfde gegevens- omvat de thans op de Duitse militaire begraafplaats IJsselsteijn begraven Duitse militairen die tijdens de strijd in de meidagen van 1940 in Nederland sneuvelden of als gevolg daarvan overleden.
Van de talrijke Duitsers die naar Duitsland werden afgevoerd zijn nog slechts summiere gegevens beschikbaar. Het onderzoek berust bij luitenant-kolonel b.d. E.H. Brongers.

Index Personeel Koninklijke Marechaussee ingezonden door Joep van Hoof
J. Grim, Index Personeel Koninklijke Marechaussee 1814-1940. Breda 1997, 175 pag.
Een immens karwei moet het zijn geweest om alle gegevens bijeen te verzamelen. Niet alle bronnen zijn namelijk compleet en ook niet alle inschrijvingen in bijvoorbeeld Stamboeken bleken betrouwbaar te zijn. Veel probleemgevallen zijn door onderzoek van de samen-

steller toch opgelost. De enkele overblijvende gevallen zijn achterin apart opgenomen en kunnen derhalve hopelijk nog eens worden opgelost. Tevens is opgenomen wat de reden van ontslag uit de dienst is geweest

Boekaankondiging "The Red Lancers"
Tot op heden is er nooit wat verschenen, in boekvorm, over dit Franse regiment dat deel uitmaakte van de Keizerlijke Garde onder Napoleon I. Opgericht uit Hollandse huzaren geeft het boek een zeer gedetailleerde biografie van de officieren waarvan een groot gedeelte bestond uit Nederlanders. Er wordt van dit militair-historisch én genealogisch belangrijke werk een Engels- en een Franstalige versie uitgegeven. Belangstellenden kunnen een folder met bestelformulier aanvragen bij de schrijver: Ronald Pawly, Ferdinand Verbieststraat 63 bus 14, B-2030 Antwerpen, België.

Boekaankondigingen door correspondent Korps Mariniers, B. Stuit
Titel : Pariahs, Partners, Predators: German-Soviet Relatios, 1922-1941
Schrijver: Aleksandr M. Nekrich
Uitg. : Columbia University Press New York (1997)
Een analyse van Duits-Sovjet relaties in de periode na W.O. I tot het begin van W.O. II de operatie Barbarossa op 22 juni 1941.

Titel : 'Tot in de verste uithoeken ...' De cruciale rol van de Gouvernements marine bij het vestigen van de pax Neerlandica in de Indische Archipel 1815-1962. Schrijver: Diverse
Uitg. : Bataafse Leeuw (1998)
Een mooi gedenkboek met goede illustraties en foto's, dat een beeld geeft van het reilen en zeilen van deze voor velen onbekende marine.

Boekaankondiging (zonder afzender)
"De angst voor lafheid", Dagboek over oorlog en verzet. Door W.A.H.C. Boellaard.
Uitgave door Kok-Voorhoeve, Kampen. ISBN 90 297 1449 2. Prijs 19,90

•••••••••

luitenant-kolonel b.d. E.H. Brongers

IZAAK HERMAN REYNDERS - EEN MISKEND GENERAAL

Bij de afkondiging van de algemene mobilisatie op 28 augustus 1939 werd de toenmalige chef van de Generale Staf Izaak Herman Reynders benoemd tot opperbevelhebber van Land- en Zeemacht[1]. Ruim vijf maanden later, op 6 februari 1940, werd hem op zijn verzoek ontslag verleend uit de militaire dienst. Volgens het officiële communiqué gebeurde dat "in hoofdzaak wegens verschil van inzicht met de regering ten aanzien van vraagstukken van militair-technische aard".
Reynders werd opgevolgd door de reeds gepensioneerde generaal H.G. Winkelman. Eerst na de Tweede Wereldoorlog verschenen tal van publicaties pro- en contra Reynders, met het doel niet-ingewijden duidelijk te maken wat er was gebeurd.

Lastige generaal

Generaal Reynders werd algemeen gewaardeerd als een hartelijk, levendig en zeer intelligent officier. Zijn werk verrichtte hij met grote toewijding. Hij had een brede belangstelling voor mensen en militaire zaken; bij zijn ondergeschikten was hij bijzonder gezien.

Reeds in februari 1935 -Reynders was toen nog chef van de Generale Staf- gaf hij in een memorandum blijk van zijn bezorgdheid voor de Duitse dreiging en achtte het waarschijnlijk dat het Nederlandse grondgebied in een toekomstige oorlog zou worden geschonden. In september 1938 getuigde hij van een wel zéér vooruitziende blik:

"De mogelijkheid is niet uitgesloten dat een strategische overvalling van ons land o.m. gepaard zal gaan met een overvalling door de lucht, waarbij zowel militaire- als burgervliegtuigen waarin troepen worden vervoerd zouden kunnen landen op onze grote vliegvelden (...) Ook met de landing van parachutisten in de omgeving van genoemde luchtvaartterreinen moet rekening worden gehouden" [2].

En dat in een tijd waarin de ontwikkeling van luchtlandingstroepen en parachutisten nog in de kinderschoenen stond!

De generaal kwam vaak krachtig voor zijn mening uit, waarbij hij zich steeds gesteund wist door zijn stafofficieren.

Zijn -voornamelijk politieke- tegenstanders vonden hem echter weinig diplomatiek en zelfs lichtgeraakt. Dit laatste was voortgesproten uit de jarenlange verwaarlozing van de defensie, waardoor het gemobiliseerde leger een niet meer op korte termijn in te halen achterstand op het gebied van bewapening en geoefendheid had opgelopen. Waarschuwingen van militaire zijde waren steeds terzijde gelegd. Nu er gevaar dreigde en de anti-militaire stemming plotseling verdween, bleef bij Reynders een gevoel van verbittering bestaan, omdat "de militairen nu op te knappen hadden wat de heren politici al die jaren hadden verknoeid" [3]. Dit verwijt stak hij niet onder stoelen of banken. Het werd hem niet in dank afgenomen. Volgens dr. L. de Jong was de generaal wellicht te vlug van geest en ontbrak het hem onder meer aan stabiliteit en wijsheid [4].

Generaal I.H. Reynders
Sectie Militaire Geschiedenis Koninklijke Landmacht

De kern van het conflict lag reeds in de instructie die de regering voor de opperbevelhebber had vastgesteld. Hierin was bepaald dat hij met betrekking tot de uitvoering van zijn taak aan de regering verantwoording schuldig was. Dat was voor de hand liggend, daar tijdens de Staat van Oorlog of Beleg het militaire gezag talrijke bevoegdheden bezit, die op niet-militaire, civiele zaken betrekking hebben. De gene-

raal zou echter in hoofdzaak te maken krijgen met de minister van defensie. Dat was in die tijd de heer Adriaan Quirines Hendrik Dijxhoorn, die tot aan zijn benoeming luitenant-kolonel van de Generale Staf was en dus ondergeschikt aan generaal Reynders. Op het gebied van krijgswetenschappen gold Dijxhoorn als een expert, vooral omdat hij de na de Eerste Wereldoorlog zeer gezaghebbende Franse Hogere Krijgsschool had gevolgd.
Toen de minister zich in toenemende mate met het krijgsbeleid en de uitvoering van voorgenomen operaties ging bemoeien, ontstonden spoedig wrijvingen met de opperbevelhebber. Ook kwam het voor dat Dijxhoorn -buiten medeweten van de generaalstellingen inspecteerde en besprekingen met stafofficieren voerde. Voorts bezocht hij enkele militaire vliegvelden, waar hij "alarm" gaf, zonder op de hoogte te zijn van de daarvoor vastgestelde procedure. Het verliep dan ook niet op de wijze die de minister zich had voorgesteld, wat het betreffende personeel weer op luide en onverdiende schrobberingen kwam te staan. Al deze initiatieven, achter Reynders rug om, verhoogde de animositeit tussen beide autoriteiten in niet geringe mate.

Mobilisatieclubs

In het najaar van 1939 wilden SDAP en NVV overgaan tot heroprichting van de z.g. Mobilisatieclubs. Die waren tijdens de mobilisatie 1914-1918 ontstaan als verenigingen van socialistische dienstplichtigen, die binnen de krijgsmacht oppositie voerden tegen staat en maatschappij. Hierdoor was het in 1918 in verschillende kazernes en in de Harskamp tot ernstige rellen gekomen. In de toen heersende politieke spanningen was men in 1939 in militaire kringen bevreesd voor een herhaling van dit soort incidenten. Generaal Reynders wilde de clubs wel toelaten, mits er geen krijgstucht ondermijnende acties werden gevoerd en er geen politieke voordrachten werden gehouden. Dijxhoorn gaf echter zonder enige restrictie zijn goedkeuring aan de genoemde clubs. Maar de generaal hield voet bij stuk en weigerde daarmee akkoord te gaan. Voor de krijgstucht was hij immers verantwoordelijk. Dijxhoorn verweet Reynders een starre houding maar ging niet tot krachtiger maatregelen over. Op 7 januari 1940 keurde de opperbevelhebber het hem voorgelegde reglement op de mobilisatieclubs af. Dr. L. de Jong, die zich in zijn werk "Neutraal" beslist geen bewonderaar van Reynders toont, stelt dat de clubs er in maart 1940 tòch kwamen:
"Toen wist de opvolger van generaal Reynders, generaal Winkelman, met merkwaardig weinig moeite te bereiken dat de clubs, herdoopt tot "Algemene Vereniging voor Gemobiliseerden" het karakter kregen dat zij van meet af aan hadden kunnen aannemen: een organisatie van dienstplichtigen in wier geestelijke behoeften door de bestaande katholieke en protestantse tehuizen e.d. niet voorzien werd. Wat Reynders er niet door had kunnen krijgen, gelukte Winkelman in één bespreking op zijn Algemeen Hoofdkwartier" [5].
Dit is echter geen juiste voorstelling van zaken. In feite had minister Dijxhoorn slechts toegegeven en de wensen van generaal Reynders alsnog en volledig gehonoreerd. Het volgende is ontleend aan een verklaring van generaal Winkelman:
"De clubs moesten voor iedereen toegankelijk zijn en er mocht geen politiek besproken worden. Zij mochten zich niet de beoordeling aanmatigen over klachten e.d.; zij mochten zich niet met dienstaangelegenheden inlaten en zich niet tussen de chefs en hun ondergeschikten stellen. En al deze dingen, die generaal Reynders ook wilde, heb ik na een bespreking die ik op mijn hoofdkwartier heb gehad, in het concept kunnen doen aanbrengen, waardoor de kwade facetten er van zijn weggenomen". Daarnaar

gevraagd, heeft Winkelman nogmaals nadrukkelijk verklaard dat hij de bezwaren van Reynders volledig deelde [6].
Het is overigens merkwaardig dat dr. L. de Jong bij zijn beoordeling van Reynders soms weinig objectief te werk is gegaan.
Dat hij diens opvallende militaire kwaliteiten niet onderkent, kan hem als leek op militair gebied wellicht minder worden aangerekend. Maar andere belangrijke en bekende feiten die voor de generaal pleiten worden nauwelijks genoemd of -zoals hierboven- zelfs onjuist weergegeven. Het geeft helaas de indruk van een zeker vooroordeel.

Staat van beleg

Een ander, ernstiger conflict ontstond toen de regering haar belofte om bij mobilisatie de Staat van Beleg voor het gehele land af te kondigen, niet nakwam. Wel kwam het land op 1 september 1939 in de minder ingrijpende Staat van Oorlog te verkeren, maar met tal van beperkende bepalingen. Van de hiervoor geldende wetsartikelen besloot de ministerraad namelijk slechts enkele van toepassing te verklaren. Het kwam er op neer dat de opperbevelhebber slechts toestemming kreeg om:

(1) aan de overheidsorganen inlichtingen te vragen;
(2) infrastructuurwijzingen te verhinderen die een verdediging in de weg stonden;
(3) voor de militaire dienst noodzakelijke wegen, terreinen en gebouwen te vorderen;
(4) opruimingen te verrichten om een behoorlijke verdediging mogelijk te maken.

Maar ook in dit laatste werd hij weer beperkt, want voor uitgaven boven de 50.000 gulden moest de regering eerst haar toestemming geven. Daarmee ging echter veel tijd gemoeid en het werd in vele gevallen geweigerd, omdat men de kosten te hoog vond.

Vanzelfsprekend kon Reynders op deze wijze zijn taak niet naar behoren vervullen. Dijxhoorn zag dat als militair ook wel in, maar wilde hiervoor geen portefeuillekwestie stellen.
In wezen konden de wettelijke bevoegdheden die de Staat van Oorlog aan de opperbevelhebber gaf, niet opgeheven worden. Minister Dijxhoorn drong echter bij Reynders op medewerking aan en beloofde hem in de ministerraad te steunen in zijn streven de Staat van Beleg af te kondigen. Hij zei onder meer: "Doe het nu maar, het komt wel in orde". Hierop vertrouwend ging de generaal er mee accoord en werd een z.g. "gentlemensagreement" afgesloten.
De -in feite onwettige- beknotting van de militaire bevoegdheden heeft ernstige gevolgen gehad, vooral met betrekking tot het uitvoeren van schootsveldopruimingen, het uitwijzen van verdachte personen en het tegengaan van spionage. De Duitsers hebben er een dankbaar gebruik van gemaakt. Buitgemaakte kaarten van Nederlandse opstellingen en enkele bewaard gebleven rapporten van Duitse officieren die hier in burger vrijwel ongehinderd verkenningen konden uitvoeren, illustreren dat op wel zeer duidelijke wijze. Generaal Reynders hield niet op, herhaaldelijk aan te dringen op de afkondiging van de Staat van Beleg. Dit had tenslotte tot resultaat dat deze voor stellinggebieden op drie data (1 november 1939, 6 november 1939 en 17 januari 1940) geleidelijk van kracht werd. Ook de provincie Utrecht werd -met uitzondering van de stad Utrecht- in Staat van Beleg verklaard. Maar ook toen bleven tal van belemmeringen bestaan. Zo mochten bij voorbeeld de boomgaarden voor de Grebbeberg, die het schootsveld in aanzienlijke mate belemmerden, niet worden opgeruimd omdat men de daarvoor te betalen schadevergoedingen te hoog achtte.
Evenals zijn voorganger heeft ook generaal Winkelman aangedrongen op de afkondi-

ging van de Staat van Beleg voor het gehele land. Het zou nog tot 19 april 1940 duren, voor de regering daar eindelijk toe overging. Dat was slechts drie weken vóórdat ons land door de Duitsers werd overvallen.

Krijgsbeleid

Was door de genoemde conflicten de verhouding tussen Reynders en Dijxhoorn al zeer verslechterd, het breekpunt zou het te voeren krijgsbeleid gaan vormen. Hieromtrent had de regering de generaal op 9 september 1939 de volgende opdracht gegeven:

"Bij een overmachtige aanval uit het oosten op het hart des lands neemt het veldleger in de Grebbelinie geen beslissende slag aan, doch trekt tijdig met de hoofdmacht van de ten noorden van de Maas opgestelde troepen terug naar het oostfront van de Vesting Holland, onder achterlating van een achterhoede in de Grebbelinie."

Het was een wel zeer beknopte opdracht die zich merkwaardig genoeg slechts bepaalde tot de troepen ten noorden van de Maas. Het optreden in de zuidelijke provincies werd kennelijk aan de opperbevelhebber overgelaten.

Reynders kon er evenwel mee werken. Het was duidelijk dat het gemobiliseerde leger niet in staat was ons gehele grondgebied te verdedigen. De grenzen werden bewaakt, maar uiteindelijk dacht men slechts in staat te zijn om in de Vesting Holland stand te houden. Daarmee werd het gebied bedoeld dat achter de Nieuwe Hollandse Waterlinie, het Hollands Diep en het Haringvliet lag; derhalve de beide provincies Holland en het westelijk deel van de provincie Utrecht. In feite was het gebied nog kleiner, want het noordfront van de Vesting liep dwars door Noord-Holland over de lijn Ijmuiden-Edam. Dat deel zou echter pas worden bezet indien de vijand over de Afsluitdijk of het IJsselmeer kwam. Tegen die tijd en niet eerder zou men daar het voorterrein onder water zetten. De toegang over de Afsluitdijk werd afgesloten door een tweetal moderne stellingen bij de sluiscomplexen Kornwerderzand en Den Oever. De Koninklijke Marine zorgde voor de bewaking van het IJsselmeer.

De Waterlinie was de historische verdedigingslijn van de Vesting Holland. Officieel was de naam dan ook: Oostfront van de Vesting Holland. Het voorterrein kon op de meeste plaatsen over grote breedten onder water worden gezet, waardoor de stelling een groot afwerend vermogen kreeg.

Bij de Biesbosch ging de Waterlinie over in het z.g. "Zuidfront van de Vesting Holland". De brede stromen van Hollands Diep en Haringvliet maakten dit front van nature sterk.

Geheel overeenkomstig zijn instructie, beperkte generaal Reynders zich niet van het begin af aan tot de verdediging van de Vesting Holland. Slechts indien een overmachtige vijand ons daartoe noodzaakte, zou daarop worden teruggevallen om er de uiteindelijke, hardnekkige verdediging te voeren.

Het veldleger werd dan ook meer oostelijk opgesteld, in de lijn Grebbelinie-Betuwestelling-Maas/Waalstelling en Peel-Raamstelling. De Grebbelinie volgde ongeveer de oostelijke grens van de provincie Utrecht. Ze vond haar voortzetting in de Betuwe, om daarna via het Land van Maas en Waal aan te sluiten op de genoemde Peel-Raamstelling. Deze laatste linie liep van Grave, over Mill en Helenaveen naar Weert en eindigde in een moeras bij de Belgische grens.

Door een deskundig gebruik van alle drassige Peelterreinen was hier een vrij sterke stelling ontstaan. Op die wijze werd bijna geheel Noord-Brabant beschermd en werd duidelijk dat wij ernst maakten met onze neutraliteit.

Om dit verdedigingssysteen voor een overrompeling te vrijwaren, moesten we bij grensoverschrijding onmiddellijk worden

gewaarschuwd. Voorts was tijd nodig om in de stellingen de voor het verkeer opengebleven wegen en spoorlijnen te versperren, burgers uit de bedreigde gebieden te evacueren enz. Om dit mogelijk te maken werd een vóórverdediging georganiseerd achter de Gelderse IJssel, het Maas-Waalkanaal en de Maas in Limburg. Het was niet veel meer dan een ijle cordonopstelling van kleine kazematten, zonder artillerie, die naar gehoopt werd de vijand 12 tot 24 uur kon ophouden. Al het gebied ten oosten van die lijn kon door gebrek aan troepen en middelen niet worden verdedigd. De weinige onderdelen die daar lagen hadden slechts tot taak grenswachten te leveren, grensoverschrijdingen onmiddellijk te melden en een vijandelijke opmars door het uitvoeren van een versperringsplan zoveel enigszins te vertragen.

Opgemerkt zij, dat Dijxhoorn bij de genoemde opdracht weer dwars lag. Hij meende dat het leger van huis uit slechts de Vesting Holland moest verdedigen met hoogstens wat zwakke, vertragende troepen in de Grebbelinie. Generaal Reynders maakte duidelijk dat dit niet kon. Als we ons van het begin af aan tot de verdediging van de Vesting Holland beperkten, dienden de brede onderwaterzettingen voor het oostfront (de Nieuwe Hollandse Waterlinie) nu reeds te worden gesteld. Daar wilde de regering echter pas in oorlogstijd toe overgaan. Ze wist zich daarbij gesteund door de minister van Defensie, die dacht dat de cordonverdediging langs de IJssel de vijand lang genoeg zou ophouden om de bedoelde inundaties stellen en om de bevolking uit de onder te lopen gebieden te evacueren.

De generaal was het daar niet mee eens en vond dat deze tijdwinst slechts kon worden verkregen door aanvankelijk de Grebbelinie krachtig te verdedigen. De weerstandsduur aan de IJssel schatte hij op hoogstens 24 uur [7]. De 10e mei 1940 zou tonen dat de generaal het wederom juist had gezien.

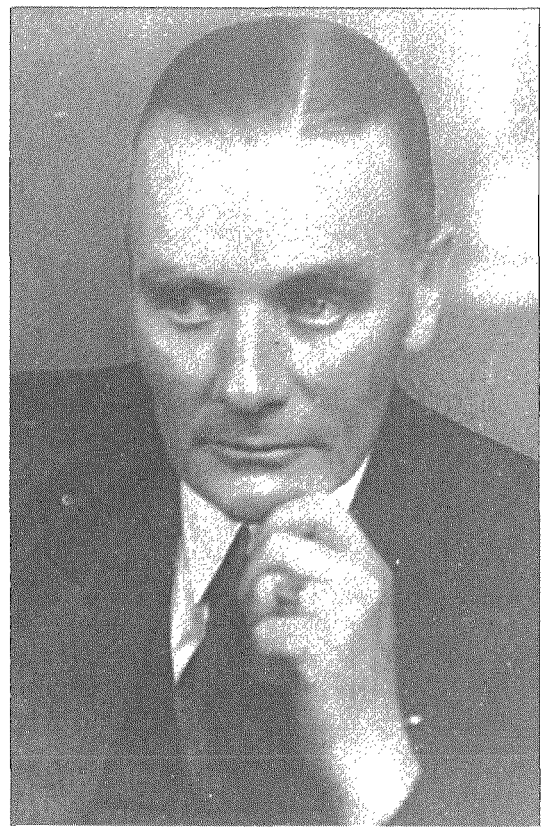

A.Q.H. Dijxhoorn
Sectie Militaire Geschiedenis Koninklijke Landmacht

Voorts -zo probeerde hij de minister duidelijk te maken- was de verdediging van de Peel-Raamstelling slechts mogelijk zolang de Grebbelinie en de daarop aansluitende stellingen tussen Rijn en Maas óók verdedigd werden. Als wij ons van huis uit beperkten tot de Vesting Holland, zou de Peel-Raamstelling in de lucht hangen en derhalve ontruimd moeten worden. Dat betekende dat belangrijke opmarswegen naar België aan de vijand werden gelaten en dat achtte de opperbevelhebber in strijd met onze plichten ten aanzien van de bescherming van onze neutraliteit. Tenslotte maakte een verdediging van de lijn Grebbelinie-Peel-Raamstelling de hulp van eventuele bondgenoten beter mogelijk.

Het conflict over het krijgsbeleid betrof vooral de Peel-Raamstelling. Er is reeds vermeld dat die bij de Belgische grens ophield. Wij hadden gehoopt dat de Belgen hierop zouden aansluiten, waardoor één lange linie zou ontstaan tussen IJsselmeer en de Zwitserse grens, waar de belangrijkste fortificaties van de bekende Franse Maginotlinie eindigden. De Belgen richtten zich echter achter het Albertkanaal ter verdediging in, waardoor er een gat van 30 tot 40 kilometer tussen beide stellingen ontstond. Dit bracht het gevaar mee dat de Duitsers hierdoor in de rug van de Peel-Raamstelling konden komen, om vervolgens de linie eenvoudig op te rollen.
Natuurlijk was generaal Reynders zich hiervan bewust. Hij had daarom -via de Nederlandse militaire attaché in Brussel- onze zuiderburen voorgesteld het gat te dichten. De Belgische generaal Van Overstraeten wist toen dat de Franse hulp aan zijn land zich vermoedelijk niet zo ver naar het noordoosten zou uitstrekken en weigerde. Het leek hem te riskant. Overigens vertelde Dijxhoorn aan de Belgische militaire attaché dat de Peel-Raamstelling volgens hem niet veel zou uithalen [8].
Dat hij daarmee in stilte het streven van Reynders ondermijnde, scheen hem niet te deren.
Reynders wilde de van nature sterke linie handhaven. Het Duitse optreden in Polen had hij nauwkeurig gevolgd. Dat werd gekenmerkt door verrassende, snelle doorbraken met geconcentreerde krachten, waarna men dóórstootte, zonder zich veel te bekommeren om de tegenstander die links en rechts van de penetratie lag. Hij achtte het daarom niet waarschijnlijk dat de vijand een tijdrovende, omtrekkende manoeuvre in de rug van de stelling zou uitvoeren. Overigens kon hij dit tegengaan door de Lichte Divisie in de strijd te werpen, die tegenover onze zuidgrens lag. Wat Reynders verwachtte was een Duitse doorbraakpoging in het noordelijke deel van de stelling, bij het dorp Mill [9]. Dat zou de aanvaller de mogelijkheid bieden om -anders dan bij een zuidelijke omvatting- de troepen in de Peel-Raamstelling de pas af te snijden of minstens ernstig te hinderen bij een terugtocht op de Vesting Holland. Bovendien vormde Mill een militair belangrijk wegenknooppunt in het noordelijk deel van de stelling, waar de oude moerassen door ontginning waren verdwenen. Ten noorden en ten zuiden van het dorp was het terrein in het algemeen vrij arm aan wegen.
Om al deze redenen had de generaal de verdediging van het noordelijk deel van de stelling aan het 3e Legerkorps opgedragen, dat als ons het best geoefende korps werd beschouwd.
En wéér zouden de gebeurtenissen in mei 1940 de generaal volledig in het gelijk gaan stellen.
De regering en met name de minister van Defensie Dijxhoorn, had toen een geheel ander mening. Ze vond een handhaving van de Peel-Raamstelling onder deze omstandigheden onverantwoord. Ook werd getwijfeld of een terugtocht uit de Peel en de Grebbelinie op de Vesting Holland nog wel mogelijk zou zijn bij een Duits luchtoverwicht.

Het zal duidelijk zijn dat de spanningen tussen opperbevelhebber en minister door dit alles steeds hoger opliepen. We komen nog even terug op het zogenaamde "gentlemensagreement". Reynders had daarmee voorlopig ingestemd met de (onwettige) beperkingen van de bevoegdheden die hem krachtens de Staat van Oorlog toekwamen, zoals vastgesteld in de Oorlogswet. Slechts vier artikelen uit die wet waren van toepassing verklaard. Dijxhoorn had hem begrip gevraagd voor zijn moeilijke positie in de ministerraad en met zijn "Doe het nu maar, het komt wel in orde" beloofd er iets aan te doen. Die belofte werd echter niet nageko-

men, ondanks herhaald aandringen van de generaal. Deze kon hierdoor zijn taak niet naar behoren uitvoeren. Ten einde raad schreef hij op 29 november 1939 een brief aan de regering met het verzoek hem de bevoegdheden te geven die hem volgens de Oorlogswet toekwamen. Men liet de generaal vier weken op een antwoord wachten. Er bestond geen bezwaar -zo liet men weten- nog enkele artikelen van de Oorlogswet van toepassing te verklaren. Maar het geldig verklaren van alle artikelen werd afgewezen. Dit onbegrip voor Reynders verantwoordelijkheden deed hem besluiten dat het nu maar "buigen of barsten" moest worden. Op 30 december stuurde hij een brief aan minister-president De Geer, waarin hij verklaarde dat hij zich vanaf dat tijdstip het recht voorbehield om van alle bevoegdheden gebruik te maken, die hem volgens de Staat van Oorlog wettelijk toekwamen. Het werd geen "barsten"; de regering antwoordde eenvoudig niet. Was het omdat zij besefte in strijd met de wet te handelen? Wij weten het niet. De opperbevelhebber zou overigens geen tijd meer krijgen om van de door hem aangekondigde bevoegdheden gebruik te maken.

Men zou het hem nog moeilijker gaan maken. Het begon toen de generaal in december 1939 gelden aanvroeg voor de verdere aanleg van betonnen versterkingen in de Grebbelinie en de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Dat was correct en geheel in overeenstemming met de hem gegeven opdracht.

Hij had echter buiten de minister van Defensie gerekend. Die vond die opdracht bij nader inzien toch niet juist. Hij twijfelde er aan of een terugtocht van de Grebbelinie naar de Vesting Holland wel zou slagen. Verder voelde hij nu weinig voor het inrichten van twee verdedigingslinies. Dat zou te duur worden. Het zou óf Grebbelinie, óf Nieuwe Hollandse Waterlinie moeten worden.

Daarmee bemoeide hij zich persoonlijk met de uitvoering van de regeringsopdracht; iets dat uitsluitend aan de opperbevelhebber toekwam. Geheel buiten medeweten van Reynders ging hij op 20 december te Zeist zijn ideeën bespreken met de commandant van het Veldleger en de twee generaals die de troepen in de Grebbelinie commandeerden. Volgens de minister deed hij dat "argeloos en helemaal niet achter de rug van de opperbevelhebber om, uit pure belangstelling" [10]. Overigens vond hij daar begrip voor zijn standpunt om één linie (in dit geval de Grebbelinie) in plaats van twee te verdedigen. Hierdoor gesterkt kwam hij op 30 december op een bespreking bij de koningin. Tot op dat moment had hij de opperbevelhebber niets over zijn bezoek aan Zeist verteld. Voor Reynders was het de zoveelste verrassing. Hij was die bezoeken aan zijn ondercommandanten -achter zijn rug ommeer dan beu en gaf te kennen dat het hem op die manier moeilijk viel, zijn verantwoordelijkheid te dragen [11]. Overigens heeft de commandant Veldleger, luitenant-generaal baron van Voorst tot Voorst, zich schriftelijk bij Reynders voor deze gang van zaken min of meer verontschuldigd:

"Tenslotte moet ik opmerken dat het wel is waar niet aangenaam was, buiten uw tegenwoordigheid mijn inzicht over de landsverdediging te moeten uiteenzetten, doch dat het onderhoud niet van mij is uitgegaan en dat de minister mij uitdrukkelijk mijn openhartig oordeel vroeg, in verband met de voor de betonbouw aangevraagde miljoenen. Ik kan het slechts betreuren dat dit onderhoud plaats had, vóórdat ik mijn als Bijlage II bijgevoegde operatieve inzichten ter kennis van Uwe Excellentie had kunnen brengen" [12].

Bij de genoemde bespreking op 30 december zetten zowel Dijxhoorn als Reynders hun opvattingen uiteen. De eerstgenoemde geloofde niet in het slagen van een terug-

tocht van de Grebbe- op de Waterlinie, vooral niet bij het te verwachten Duitse luchtoverwicht. Generaal Reynders wèl, mits die nauwkeurig was voorbereid en zoveel mogelijk bij nacht geschiedde. In zijn concept werden de troepen opgevangen door twee brigades en 3 infanterieregimenten, die van huis uit achter de Waterlinie lagen. Deze konden de eerste stoot opvangen en de teruggenomen eenheden gelegenheid geven om te reorganiseren en weer aan de verdediging deel te nemen. Reynders verklaarde dat hij een opdracht had gekregen en dat hij zich daaraan wilde houden. Als de regering daar weer op wilde terugkomen -zo gaf hij te kennen- zou hij op de voortzetting van zijn functie geen prijs meer stellen [13].
Na afloop van de bespreking scheen de oorspronkelijke opdracht aan de opperbevelhebber gehandhaafd te zijn. Maar in een concept dat de generaal op 2 januari bereikte, bleek dat de regering de opdracht tòch gewijzigd had. Hij kon zijn ogen niet geloven. Er moest nu zowel in de Grebbelinie als in de Waterlinie weerstand worden geboden. Maar de operaties mochten niet gebaseerd zijn op het slagen van een terugtocht uit de Grebbelinie! Dat was met de beschikbare troepen onuitvoerbaar. De twee (kleine) legerkorpsen die daar lagen, waren volgens de gangbare opvattingen al te weinig voor een langdurige verdediging. En nu zouden daar nog troepen aan onttrokken moeten worden om in de achterliggende Waterlinie stelling te nemen. Het resultaat zou twee sterk onderbezette linies zijn geweest! Dwazer kon het werkelijk niet. En daarvoor zou Reynders de verantwoordelijkheid moeten dragen! Voorts werd hem opgedragen om met de troepen ten zuiden van de Maas een vertragend gevecht te voeren en ook hoe hij dat moest doen. Alsof het niet aan de opperbevelhebber was om dat te beslissen.
Het kwam er nu op neer dat de regering en met name de minister van defensie, ging voorschrijven hoe het krijgsbeleid moest worden uitgevoerd, iets waarvoor slechts de opperbevelhebber verantwoordelijk was. Er waren velen die zich hierover verbaasden. Zo drukte Jonkheer Willem Röell -oud commandant Veldleger- zich als volgt over deze zaak uit: "In de toestand van Reynders leek het net alsof hij een bemoeizuchtige schoonmoeder aan het Departement van Defensie had zitten" [14].

Mèt het ontvangen concept kreeg Reynders het verzoek om het stuk met de minister van defensie te bespreken. Dat gebeurde prompt, waarbij de generaal al zijn bezwaren duidelijk uiteenzette. Dijxhoorn beloofde de kritiek aan de ministerraad door te geven.
Met een op 7 januari 1940 gedateerde brief ontving de opperbevelhebber weer een enigszins herziene opdracht. Daaruit was slechts de ongepaste bepaling over het vertragend gevecht in Brabant geschrapt. Enkele dagen later werd de generaal uitgenodigd voor een bespreking met de minister-president en de ministers van defensie en buitenlandse zaken. Er werd hem gevraagd of hij nu nog bezwaren had. Welnu, die waren er in overvloed. Wéér probeerde Reynders de onmogelijkheid van de opdracht duidelijk te maken. Hij kreeg geen duidelijk antwoord. Merkwaardig was dat Dijxhoorn wel uitgebreid inging op allerlei details die met het eigenlijke zaak niets te maken hadden. Zo beklaagde hij zich over het gebrek aan medewerking van de Generale Staf. Daar was hij enkele malen onheus bejegend. Wat was er aan de hand? In de staf van de opperbevelhebber ergerde men zich in toenemende mate aan Dijxhoorns irritante bemoeizucht tegenover hun bekwame en hooggewaardeerde chef. Op een gegeven moment had de minister telefonisch een door hem voorgenomen inspectie laten aankondigen. Een van Reynders' stafofficieren had toen geantwoord dat de minister beter thuis kon

blijven en er aan toegevoegd dat hij moest ophouden met het geven van tactieklessen aan de opperbevelhebber, want zijn brieven werden toch terzijde gelegd [15]. Ook had Dijxhoorn een keer opgebeld met de vraag hoe het met de verdediging van Amsterdam aan de IJsselmeerzijde was gesteld. Het antwoord was kort: "Excellentie, laat u dat maar gerust aan mijn baas over". Het waren natuurlijk ongepaste antwoorden. Hoewel Reynders veel begrip voor deze reacties kon opbrengen, heeft hij de betrokken officieren daarover corrigerend onderhouden.
Ondertussen wilde de generaal nu toch eindelijk wel weten waar hij aan toe was; als er geen wijziging in de laatste opdracht kwam, zou hij daar immers geen verantwoordelijkheid voor willen dragen. Daarom ondernam hij nog een laatste poging door op 15 januari zijn bezwaren schriftelijk en met redenen omkleed bij de regering in te dienen. Kennelijk in de verwachting dat dit tot een duidelijk en definitief antwoord zou dwingen. Hierop volgde wederom een uitnodiging om op de 22e januari zijn zienswijze nog eens uiteen te zetten. Reynders verklaarde daarbij dat zijn grootste bezwaar bestond uit de bepaling dat hij niet mocht rekenen op een terugtocht van de troepen van de Grebbenaar de Waterlinie. Het werd aangehoord, maar een antwoord op zijn brief van 15 januari kwam er niet. Dat had een reden: men wilde deze lastige generaal kwijt.

Ontslag

Dijxhoorn was al naarstig naar een andere opperbevelhebber op zoek. Hij vond die uiteindelijk in de reeds gepensioneerde generaal H.G. Winkelman. Nadat deze na een bedenktijd had toegestemd werd dit door Dijxhoorn met de woorden "Hoera, we hebben hem gestrikt!" in zijn kabinet aangekondigd.
Op 30 januari 1940 werd generaal Reynders bij minister-president De Geer ontboden. Deze deelde hem mede dat de minister van Defensie zijn aanblijven afhankelijk had gesteld van het heengaan van generaal Reynders. Daarbij werd in overweging gegeven om voor dit laatste te kiezen. De generaal zei aan deze wenk gehoor te zullen geven. We laten hem verder zelf aan het woord:
"Voorts toonde Zijne Excellentie zich zeer ongerust, dat de wisseling van het opperbevel aanleiding zou geven tot uitgebreide beschouwingen in de pers en zei het zeer op prijs te zullen stellen, indien ik mij persoonlijk van het geven van commentaar zou willen onthouden. Ik deelde geheel de mening van de minister, dat de aard van het geschil een behandeling in het openbaar onder de bestaande omstandigheden hoogst ongewenst maakte (...) Onder dagtekening van 31 januari 1940 diende ik mijn verzoek om

Generaal H.G. Winkelman
Sectie Militaire Geschiedenis Koninklijke Landmacht

eervol ontslag uit de militaire dienst op een door H.M. de Koningin te bepalen tijdstip in.
Een beslissing op dit verzoek heeft mij nimmer bereikt. Uit de avondbladen van 5 februari daar aan volgend bleek mij echter, dat het ontslag met ingang van 6 februari was verleend" [16].

Majoor Wilson, het hoofd van zijn Afdeling Operaties, beschreef de heersende gevoelens als volgt:"
...het was voor de naaste medewerkers van de opperbevelhebber, aan wie uiteraard de gebeurtenissen niet onopvallend voorbijgingen, duidelijk dat "onze generaal" nooit zou accepteren dat de Regering zich bemoeide met zuiver militaire aangelegenheden, die tot de competentie van de opperbevelhebber behoorden. En hoezeer wij het heengaan van onze hoogste chef betreurden, toch waren wij hem dankbaar voor zijn vastheid van karakter en zijn besluit om niet te wijken voor opvattingen die naar zijn (en naar onze) vaste overtuiging onjuist waren" [17].
Algemeen beschouwden de stafofficieren de behandeling van Reynders als onberaden en onbehoorlijk. Dat werd nog gevoed door het feit dat zijn chef-staf van de landmacht, de generaal-majoor N.T. Carstens -een man die door zijn kennis en inzicht een hoog aanzien genoot- plotseling van zijn functie werd ontheven. Zonder enige voorkennis. Hij moest het van een vriend horen, die het over de radio had vernomen.
Op 6e februari 1940 verliet Reynders voor de laatste maal het Algemeen Hoofdkwartier aan de Lange Voorhout in Den Haag. Het was een dramatisch moment. In de hal vormden alle officieren een haag om hem toe te juichen en uitgeleide te doen. Het was een duidelijke en ook ontroerende sympathiebetuiging voor hun generaal.

Besluit
Generaal Reynders heeft blijk gegeven over hoge kwaliteiten te beschikken. Zijn visie op de komende gebeurtenissen bleek later steeds en onveranderlijk juist te zijn geweest.
Het was Reynders die al in 1935 waarschuwde voor de buitengewoon sterk toegenomen militaire kracht van Duitsland. Toen reeds achtte hij het waarschijnlijk dat ons grondgebied zou worden geschonden.
Het was Reynders die al in 1938 waarschuwde voor luchtlandingen en het gebruik van parachutisten bij de vliegvelden.
Hij was het die -in tegenstelling tot Dijxhoorn- de waarde van de zwakke IJsselverdediging juist inschatte.
Het was Reynders die lang tevoren onderkende dat de Duitse Blitzkriegtactiek in strijd was met de door Dijxhoorn verwachte omtrekking van de Peel-Raamstelling. En hij was het die voorspelde dat de vijand in het noordelijke deel -bij Mill- zou trachten door te breken.
Men heeft helaas niet naar hem geluisterd. De gebruikelijke onderscheiding na zijn ontslag werd hem zelfs onthouden. Vaak krijgen personen wiens visie naderhand juist blijkt te zijn geweest, naderhand de erkenning die hen toekomt. Dat is bij Reynders niet het geval geweest. Dat heeft hem zeer teleurgesteld. Er is wel eens verondersteld dat zijn verbittering over het gebeurde daar de oorzaak van was. Nog in het bezettingsjaar 1942 werd hem door de chef-staf van de Ordedienst gevraagd het bevel over deze dienst op zich te nemen. Reynders zei echter dat hij zich slechts op verzoek van Hare Majesteit de Koningin voor een militaire functie beschikbaar kon stellen [18]. Of de koningin hiervan in kennis is gesteld is niet bekend, in elk geval kwam een dergelijk verzoek of opdracht

niet. Op 20 september 1944 probeerde een delegatie van de Ordedienst het opnieuw, maar de generaal bleef bij zijn standpunt. Wel gaf hij het uitstekend gebleken advies, hiervoor de kolonel H. Koot te vragen. Dr. L. de Jong leidt uit dit alles af, dat Reynders wilde dat de koningin eerst persoonlijk jegens hem ongelijk moest bekennen [19]. Nu weet ook De Jong dat niet de koningin, maar de ministers verantwoordelijk zijn. Dat een man als Reynders niet zou weten dat de koningin daar buiten stond en onmogelijk "persoonlijk" een "ongelijk" kon bekennen voor zaken waarvoor zij geen eigen verantwoordelijkheid droeg, mag een zeer aanvechtbare uitspraak heten.
De generaal is 87 jaar oud geworden. Hij overleed te 's-Gravenhage op 31 december 1966.

NOTEN

1) Reynders werd geboren te Stadkanaal op 27 maart 1879. Promotie KMA 1899; op de HKS slaagde hij als op één na hoogste van zijn jaar. Hij overleed op 31 december 1966 te 's-Gravenhage.
2) Centraal Archieven Depot Ministerie van Defensie; zie "Illusies en Incidenten" pag 264 (Uitgave KLu/DMKLu z.j.)
3) Dr. L. de Jong: "Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog"- Deel 2, wetenschappelijke uitgave ('s-Gravenhage 1969) -verder aan te duiden met L. de Jong- pag 202 (zonder aangegeven bron)
4) Ibidem. pag 202
5) Ibidem.
6) Enquêtecommissie Regeringsbeleid 1940-1914 (ECR), Deel 1c, ('s-Gravenhage 1949) pag.68
7) ECR, deel 1c, pag 4; J.J.C.P. Wilson: "Vijf oorlogsdagen en hun twintigjarige voorgeschiedenis" -verder aan te duiden als Wilson- (Assen/Baarn 1960) pag.60
8) Generaal Van Overstraeten: "Albert I-Leopold III", pag 447
9) Wilson: pag.63; ECR, deel 1c, pag 14
10) ECR, deel 1c, pag 32
11) Ibidem. pag 20
12) Ibidem. pag 19
13) Ibidem. pag 18 en 19
14) Ibidem. pag 110
15) Dijxhoorn: "Het conflict met de opperbevelhebber, de generaal I.H. Reynders", pag 16
16) I.H. Reynders: "De wisseling in het opperbevel van land- en zeemacht in februari 1940" (Den Haag 1945), pag 47
17) Wilson, pag 71-72
18) Van Ojen Jr.: "De Binnenlandse Strijdkrachten", Band I ('s-Gravenhage 1972) pag 164
19) L. de Jong, pag.242

Het programma van de voorjaarsexcursie op zaterdag 12 juni naar het Cavaleriemuseum en het Trompetterkorps in Amersfoort, dat onder voorbehoud in Marsberichten is gepubliceerd, is met een HALF UUR VERVROEGD.
Het vangt aan met koffie van 09.30 tot 10.00 Het programma ziet er verder als volgt uit: S'morgens wordt een repetitie bijgewoond van het Re nieorkest Trompetterkorps der Cavalerie, dat de tradities van het voormalig dienstplichtige korps voortzet. Het bijwonen van zo'n repetitie is een unieke gebeurtenis, normaal gesproken wordt geen publiek toegelaten; verzorgt het part-time orkest slechts bij speciale gelegenheden optredens. Tijdens de repetitie wordt bovendien een toelichting gegeven.
Rond het middaguur wordt op de Bernhardkazerne de lunch gebruikt waarna een bezoek volgt aan het onlangs heropende en vernieuwde Museum der Nederlandse Cavalerie. Tijdens dit bezoek wordt voor ons gezelschap een speciale rondleiding verzorgd.
Al met al belooft het een zeer interessante dag te worden! Voor degenen die zich nog niet hebben aangemeld: uiterlijk 1 juni a.s. moet U het aanmeldingsformulier (of een briefkaart met de gevraagde gegevens) op sturen aan:
Drs. R. de Winter, Koolwitjehof 29, 3124 BH Schiedam
en het verschuldigde bedrag van F 30,00 per persoon over maken op Postbankrekeningnummer 46 65 23 van J. van den Berg te Gouda
(onder vermelding van voorjaarsexcusie 1999)

• • • • • • • • •

Drs M. van der Zee, Sectie voor Marechaussee Historie

OPRICHTINGSDATUM KONINKLIJKE MARECHAUSSEE

Inleiding
"De Koninklijke Marechaussee kent een lange traditie die teruggaat tot 26 oktober 1814, toen de 'Soeverein Vorst', de latere koning Willem I, het besluit ondertekende tot oprichting van een korps Marechaussee." Met deze algemene uitspraak begint menig (historisch) overzichtswerk van de Koninklijke Marechaussee.[1] En inderdaad worden dergelijke uitspraken vaak gebruikt om de algemene stand van zaken te presenteren. Waarmee gelijk een eerste probleem om de hoek komt kijken. Mogen uitspraken over 'feiten' in een algemene vorm geplaatst worden?
'Feiten' zijn beschrijvingen van standen van zaken in het verleden. De beschrijvingen worden gedaan door historici. Met andere woorden: 'feiten' geven niet uit zichzelf een bepaalde interpretatie van het verleden. Zij worden geïnterpreteerd. Met zijn geïnterpreteerde feiten beschrijft de historicus vervolgens een door hem geselecteerd deel van het verleden. Het is natuurlijk zo dat de historicus bij de beschrijving van een bepaald deel van het verleden rekening houdt met de (historische) werkelijkheid. Wie zou eraan twijfelen dat de Koninklijke Marechaussee werd opgericht in 1814? Het besluit van de 'Soeverein Vorst' van 26 oktober nr. 498 is immers fysiek aanwezig. Toch wil de auteur in dit artikel stil blijven staan bij dit gerechtvaardigde vertrouwen op de interpretatie van dit historische feit, voor wat betreft de juistheid van de oprichtingsdatum.

Cesuren en scheidslijnen

Niets lijkt zo arbitrair in de geschiedschrijving als het hanteren van cesuren en scheidslijnen. Een juiste datering van historische gebeurtenissen kent haar eigen unieke problemen. Zij is impliciet afhankelijk van de persoon die de datering wil toepassen. Welk onderzoeksterrein heeft zijn meeste aandacht: politiek, cultuur, religie of geografie? Discussies die voortvloeien uit deze vraag resulteren in de opvatting, dat zich niet een bepaalde gebeurtenis op een bepaald tijdstip in een bepaald gebied laat aanwijzen, die een datering als de enig juiste kan markeren. Een duidelijke omschrijving van het onderzoeksterrein zal voorop moeten staan.

Bovenstaande opmerkingen hebben consequenties voor een datering van de oprichtingsdatum van de Koninklijke Marechaussee. De vraag is met welke benaderingswijze de onderzoeker zijn onderzoeksterrein gaat ontginnen. Een drietal aandachtspunten treedt naar voren:

1. De Marechaussee in Nederland.
2. De taken en doelstellingen van de Marechaussee.
3. De zelfstandigheid van de Nederlandse staat.

Compagnie der Marechaussee

De naam 'marechaussee' is van Franse oorsprong. In de Middeleeuwen was de stalmeester - de *maréchal* - van de Franse koning in het leger belast met de rechtspraak. Gevestigd in zijn *maréchalcée*, had hij de beschikking over de *gens de la maréchalcée* (onder andere de *prévôt*). Zowel de zetel van de *maréchal* als zijn personeel werden later verbasterd tot *maréchaucée*. De toegevoegde landsknechten bij de *maréchaucée* werden uiteindelijk in het "revolutionare" Frankrijk, waarin alle verwijzingen naar het koningshuis uit den boze ware, aangeduid als *gendarmes* (1791).[2]

De 'marechaussee' maakte zijn intrede in het gebied van het huidige Nederland in de 15e eeuw. Tot 1425 vormden Nederland en België geen politieke eenheid. De scheiding in de Lage Landen was vrijwel compleet. In de Noordelijke Nederlanden vormde Holland het belangrijkste machtscentrum. Daar tegenover stonden de twee machtscentra van het zuiden, Vlaanderen en Brabant. Met de dood van de onafhankelijke graaf van Holland veranderde deze scheiding. Hertog Filips de Goede van Bourgondië (1419-67) werd de nieuwe heerser van Holland en Zeeland. Aangezien de Zuidelijke Nederlanden sinds 1384 al Bourgondisch bezit waren, vormden de gehele Nederlanden nu één eenheidsstaat als de Bourgondische Nederlanden.[3]

De Bourgondische staat bereikte het toppunt van zijn macht onder hertog Karel de Stoute (1467-77). Vooral onder zijn impulsen werd een sterk staatsgezag in de Nederlanden uitgebouwd.[4] Karel streefde naar een sterke gecentraliseerde Bourgondische eenheidsstaat. De hertog van Bourgondië maakte zich niet bijzonder populair bij zijn onderdanen. Zijn hardhandig optreden maakte veel vijanden. Om zijn maatregelen te kunnen doorvoeren had hij een betrouwbare politionele macht nodig. In 1471 creëerde Karel de functie van provoost-generaal (*prévôt*). Belast met de handhaving van orde en tucht had de provoost-generaal de beschikking over de "Compagnie van de Marechaussee der Nederlanden".[5] De Compagnie was een landelijk opererende politiemacht. Hoewel, of misschien wel juist omdat zij bevoegdheid had op heel het Bourgondische grondgebied, ondervond zij veel tegenwerking van de lokale overheden. In de praktijk was de invloed en werking van de Compagnie dan ook te verwaarlozen. Desalniettemin kan het installeren van de provoost-generaal door hertog Karel in 1471, in concreto het onder zijn bevoegdheid stellen van de Compagnie van de Mare-

chaussee der Nederlanden, gezien worden als het eerste daadwerkelijke optreden van een marechaussee-eenheid in ons land.

Nationale Gendarmerie

De gendarmerie (*gendarmes*) vindt zijn oorsprong in Frankrijk. Tijdens de tweede helft van de 18de eeuw had de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden economisch steeds meer terrein prijs moeten geven aan Frankrijk. Na de inlijving van de Zuidelijke Nederlanden trokken de Fransen over de grenzen van de Nederlandse Republiek. In tegenstelling tot haar buren in het zuiden werd de Republiek niet bij Frankrijk ingelijfd. Als de Bataafse Republiek (1795-1806) bleef de Nederlandse staatkundige onafhankelijkheid formeel behouden.

De naar Engeland uitgeweken Prins van Oranje, Willem V, verkeerde in het gezelschap van een aanzienlijk aantal voor de Franse republikeinen gevluchte militairen. Onder hen bevond zich de Franse luitenant-kolonel burggraaf Desprez de la Bourdonnaye. In een brief aan Willem V in december 1795 pleitte hij voor het formeren van een korps marechaussee in de voormalige Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden "in staat op de juiste wijze het hoofd te moeten bieden aan binnenlandse opstanden en door zijn waakzaamheid de onlusten ( ) te voorkomen, de rebellen tot hun plicht terug te roepen en de schuldigen te straffen ( ). In Frankrijk wordt dit ( ) uitgeoefend door een goede maréchaussée".[6] Zonder restauratie van het Huis van Oranje in de Nederlanden kon van de oprichting van een korps marechaussee geen sprake zijn. Toch was het pleidooi van Desprez de la Bourdonnaye een eerste inspanning om in de Noordelijke Nederlanden (Nederland) tot de oprichting van een korps marechaussee naar het Franse gendarmeriemodel te komen.

Op 30 oktober 1795 kreeg brigadegeneraal Wirion van de Franse autoriteiten de opdracht in de Zuidelijke Nederlanden (België) naar Frans model een Nationale Gendarmerie op te richten. De eerstkomende zes maanden hield Wirion zich minutieus bezig met de organisatie van het nieuw op te richten korps. In april 1796 leverde de generaal zijn bevindingen in bij het *directoire exécutif* in Brussel. Bij decreet van 10 juli 1796 werd de organisatie van de Gendarmerie in de voormalige Zuidelijke Nederlanden goedgekeurd.[7]

Gendarmerie tijdens de Bataafse Republiek, 1805-1806
Mediacentrum Staf Kon. marechaussee

De Bataafse Republiek kende een soortgelijk voorstel voor een gendarmeriekorps in 1802. In een aantal Bataafse departementen was het met de veiligheid slecht gesteld. Met name op het Brabantse platteland waren harde maatregelen vereist. Van Wiedenkel-

ler, een gepensioneerde ritmeester der huzaren, zag in deze onveilige situatie aanleiding een plan in te dienen voor de oprichting van een korps *gens d'armes* of marechaussee. De Commissie van Oorlog moest het Staatsbewind van advies dienen. De Commissie besloot dat een marechausseekorps het beste in staat zou zijn om de openbare rust te herstellen. Bij besluit van 4 februari 1803 nr. 39 werd de oprichting van een 'korps' marechaussee in Brabant geregeld: "ter meerdere beveiliging van personen en goederen tegen roverijen, geweldenarijen en wat dies meer is, ( ) zal worden opgericht een compagnie marechaussee.[8] De vorming van deze marechausseecompagnie werd overschaduwd door financiële perikelen. Aanvankelijk zou alleen het departement Brabant de kosten moeten dragen. Het departement meende echter dat het gehele land diende op te draaien voor de kosten, aangezien het optreden van de marechausseecompagnie ten bate van het gehele land kwam. De onenigheid tussen Brabant enerzijds en de andere departementen anderzijds bleef bestaan totdat, bij besluit van 1 oktober 1805 nr. 28, het oprichtingsbesluit van 1803 werd ingetrokken.

Na de eerste mislukte aanzet in 1802-03, kwam het in 1805 dan toch tot de oprichting van een gendarmerie-eenheid. De onveilige situatie op het platteland vormde echter niet meer de directe aanleiding. Door haar onafhankelijke status bleek de Bataafse Republiek een waar smokkelparadijs te zijn. Aan de grenzen met de Franse Republiek werden de in- en uitvoerrechten regelmatig ontdoken. Om deze ongewenste situatie tegen te gaan besloten de secretarissen van staat voor de zaken van oorlog en financiën gezamenlijk maatregelen te treffen. Met de oprichting van een korps gendarmerie bij besluit van 1 oktober 1805, moest de fraude een halt toe worden geroepen. Belast met de fraudebestrijding aan de grenzen, werd deze dienst uitgevoerd onder auspiciën van de secretaris van staat voor de zaken van financiën. Uit de begeleidende instructie van het besluit van 1805 blijkt dat de Nationale Gendarmerie een militair korps was. Het stond administratief onder de secretaris van staat voor de zaken van oorlog, terwijl het personeel onderworpen was aan de militaire wetten en reglementen. De commandant moest een goede krijgstucht zien te onderhouden. Wordt de motivering buiten beschouwing gelaten, dan is het een saillant detail dat interne financiële redenen de oprichting van een gendarmeriekorps in 1803 verhinderden, terwijl externe financiële redenen twee jaar later juist beslissend waren voor de oprichting van een dergelijk korps. Hoe het ook zij, met het besluit van 1 oktober 1805 nr. 28 was er voor het eerst sprake van een gendarmeriekorps in Nederland, namelijk de Nationale Gendarmerie.

1814: Oprichting Koninklijke Marechaussee

Na de overschrijding van onze landsgrenzen door Pruisische en Russische troepen in november 1813 braken in ons land anti-Franse onlusten uit. Enkele notabelen in Den Haag vormden een voorlopig Algemeen Bestuur. Zij bood de in ballingschap verkerende Prins van Oranje de soevereiniteit aan, welke de erfprins op 6 december 1813 aanvaardde.[9] Na de aftocht van de Franse troepen viel de Prins van Oranje terug op de inrichting van de politie ten tijde van de Bataafse Republiek en het Koninkrijk Holland. In de beide Nederlanden vonden de leden van de gewezen Gendarmerie hun emplooi bij de diverse politiekorpsen. Zowel de politie in de steden als de veldwacht keerden terug. In de Zuidelijke Nederlanden was ondertussen bij besluit van 27 februari 1814 al een korps marechaussee opgericht. Het besluit kwam van de hand van het voorlopig bestuur over de Zuidelijke Nederlanden: de bondgenoten Pruisen, Oostenrijk, Rusland en Engeland.

De Prins van Oranje kreeg pas op 31 juli 1814 Oranje het bestuur over de Zuidelijke Nederlanden, niet eerder nadat op 26 juni 1814 het Protocol van Londen was getekend dat de vereniging van de Nederlanden betekende. Deze "voorlopige Marechaussee" bleef bij gebrek aan middelen ineffectief. De organisatie en structuur kwamen niet of nauwelijks van de grond. Bij besluit van 26 oktober 1814 werd de "voorlopige Marechaussee" ontbonden, en besloten tot de oprichting en formatie van de Marechaussee in de Belgische provincies: " Er zal worden opgericht een Korps Maréchaussée, bestemd om de orde te handhaven, de uitvoering der wetten te verzekeren en te waken voor de veiligheid der grenzen en de grote wegen.[10]

Brigadier in kleine uniform, 1840
Mediacentrum Staf Kon. marechaussee

Een vergelijking

Het laatste besluit van 26 oktober 1814 wordt binnen de huidige organisatie van de Koninklijke Marechaussee gezien als de officiële oprichtingsdatum. Dat neemt niet weg dat voor de datum van 26 oktober 1814 al sprake was van een aantal 'korpsen' marechaussee (gendarmerie). De vraag is nu welke datum als feitelijke oprichtingsdatum moet worden gezien. Een uitstap naar de zusterkorpsen in het buitenland biedt belangrijk uitsluitsel.

Algemeen beschouwt de Koninklijke Marechaussee zich als een vertegenwoordiger van de familie der gendarmeriekorpsen. Tot deze familie behoren als belangrijkste vertegenwoordigers de Franse *Gendarmerie*, de Italiaanse *Carabinieri*, en de Spaanse *Guardia Civil*. Net als Nederland waren Italië en Spanje de facto Franse satellietstaten, dan wel ingelijfd bij Frankrijk. Met als gevolg dat zowel in Italië als in Spanje de Gendarmerie haar intrede deed. Toch beschouwen Italië en Spanje de oprichting van deze gendarmeriekorpsen niet als de oprichtingsdata van de huidige *Carabinieri*, en de *Guardia Civil*. De *Carabinieri* en de *Guardia Civil* kennen als oprichtingsdatum respectievelijk 1814 en 1844, omdat deze data vallen in de periode dat beide landen weer zelfstandige, onafhankelijke staten zijn. De parallel met Nederland is duidelijk. Frankrijk en België daarentegen hanteren de oprichting van hun respectievelijke Nationale Gendarmerie als de feitelijk oprichtingsdatum.
Opvallend is dat hetzij de vorming van een eerste gendarmeriekorps, dan wel de aanstelling van zo'n korps in een formeel staatkundig onafhankelijke staat, beslissend is geweest voor de vaststelling van de oprichtingsdatum van de respectievelijke gendarmeriekorpsen. Hier uit volgt dat, bij de bepaling van een juiste oprichtingsdatum, als belangrijkste ankerpunten moeten dienen:

1. de oprichting van een *gendarmeriekorps*;
2. de aanstelling van een gendarmeriekorps in een *formeel staatkundig onafhankelijke staat*.

Met deze ankerpunten in gedachte kunnen de eerder genoemde eenheden van de marechaussee nader beschouwd worden:

• Compagnie der Marechaussee:

De Compagnie der Marechaussee van de Bourgondische hertogen kan claimen dat zij het eerste "korps" marechaussee is geweest, dat onder die naam in Nederland actief is geweest. Zij was echter verre van een gendarmeriekorps, zoals zij algemeen met de gendarmeriebeginselen wordt gekenmerkt. Daarnaast was zij niet actief voor een zelfstandige Nederlandse eenheidsstaat. Slechts in de naam kan een relatie worden gelegd tussen de Bourgondische Compagnie van de Marechaussee der Nederlanden en de huidige Koninklijke Marechaussee.

• Nationale Gendarmerie:

De Nationale Gendarmerie van 1805 was daarentegen wel werkzaam in een - formeel - onafhankelijke Nederlandse staat, te weten de Bataafse Republiek. Net als de Koninklijke Marechaussee was de Gendarmerie een militair korps. Mijns inziens waren de verschillen tussen de Gendarmerie en de Koninklijke Marechaussee wat structuur betreft dan ook minder groot dan doorgaans wordt aangenomen. Uit de begeleidende instructie van het oprichtingsbesluit kwam dit duidelijk naar voren. Het is natuurlijk waar dat het takenpakket van 1814 meer aangemerkt kan worden als basis voor de huidige taken, dan bijvoorbeeld de taakstelling van de Gendarmerie van 1805.

• Provisore Marechaussee - 27 februari 1814:

Bij besluit van 27 februari 1814 werd in de Zuidelijke Nederlanden al een korps marechaussee opgericht. Het probleem van deze provisore marechaussee is geweest dat zij organisatorisch nauwelijks van de grond wilde komen. Het is trouwens de vraag of de provisore marechaussee gezien kan worden als een Nederlands korps. Opgericht als zij was door de bondgenoten Pruisen, Oostenrijk, Rusland en Engeland, had de Prins van Oranje tot eind juli 1814 feitelijk geen zeggenschap over het korps. Desalniettemin kwam het pas na de ontbinding van genoemd korps tot het Besluit van 26 oktober 1814.

• Marechaussee - 26 oktober 1814:

Bij besluit van 26 oktober 1814 werd in de Belgische provincies een korps Marechaussee opgericht. In tegenstelling tot de provisore marechaussee, was de marechaussee van 26 oktober 1814 opgericht ten tijde van staatkundige onafhankelijkheid van de Nederlanden.[11]

Mijns inziens voldoet een drietal korpsen gendarmerie/marechaussee aan één van de genoemde ankerpunten, namelijk de Nationale Gendarmerie, de Provisore Marechaussee en de Marechaussee van het besluit van 26 oktober 1814. Alleen de Nationale Gendarmerie en de Marechaussee van oktober 1814 waren echter beide als gendarmeriekorpsen opgericht in een formeel staatkundig onafhankelijke staat.

Gendarmerie versus Marechaussee

Binnen de huidige organisatie van de Koninklijke Marechaussee wordt het oprichtingsbesluit van oktober 1814 gezien als de officiële oprichtingsdatum. De vraag is waarom?:

1. In de taken die de Marechaussee kreeg toebedeeld - "de orde te handhaven, de uitvoering der wetten te verzekeren en te waken voor de veiligheid der grenzen en grote wegen[12] - zou een eerste criterium besloten liggen. Het gezag en beheer over de Marechaussee van oktober 1814 was - zoals tegenwoordig - al bij de oprichting gescheiden: het departement van Oorlog was verantwoordelijk voor het beheer en de commissaris-generaal van Justitie

voerde het gezag over "alles wat tot het bewaren der openbare rust en tot de uitoefening der algemeene en regterlijke policie betrekking had[13].

2. Een tweede legitimering voor de keuze - want een keuze is het - ligt volgens mij besloten in het, aan het besluit van 26 oktober 1814 gerelateerde *Reglement op de policie, de discipline en den dienst der marechaussee* van 30 januari 1815. Dat reglement kan gezien worden als een 'dienstvoorschrift van de inwendige dienst'. Het reglement is, afgezien van enkele aanpassingen en moderniseringen, tot in de 20ste eeuw van kracht geweest.[14] Het is aan deze langdurige continue factor in de geschiedenis van de Marechaussee ten tijde van het Koninkrijk der Nederlanden dat zo'n groot belang wordt gehecht. Juist met deze "continuïteit" kan immers een verbinding worden gelegd tussen de huidige Koninklijke Marechaussee en de Marechaussee van 1814. (Het criterium continuïteit als schakel tussen twee in tijdstip gescheiden historische eenheden).
3. Een eventuele derde criterium kan zijn dat na de oprichting van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden op 16 maart 1815, de Marechaussee het predikaat "Koninklijk" ging voeren. In tegenstelling tot de provisore marechaussee van februari 1814, gingen de commandanten in navolging van het voorbeeld van de Fransen hun administratieve stukken ondertekenen met *La Maréchaussee Royale*. Het criterium "Koninklijk" versterkt op haar beurt weer de continuïteit tussen de huidige Koninklijke Marechaussee en de Marechaussee van 26 oktober 1814.

Als belangrijkste tegenwicht voor de keuze van het oprichtingsbesluit van 26 oktober 1814 vormt in mijn ogen de factor chronologie. Waarom is in navolging van onze zuiderburen, dat is de Rijkswacht, niet besloten het instellingsbesluit van de Nationale Gendarmerie (1805) te kiezen als de oprichtingsdatum? Aangesteld in een formeel staatkundig onafhankelijke staat, was zij immers het **eerste**(!) gendarmeriekorps, dat in Nederland haar intrede heeft gedaan. Voor een organisatie als de huidige Koninklijke Marechaussee, er prat op gaande dat zij gefundeerd is op de drie internationaal bekende gendarmeriebeginselen[15], blijft het merkwaardig dit gegeven te veronachtzamen. Het argument bestaat dat de Nationale Gendarmerie, gezien haar afwijkende taakstelling, "slechts" als voorloper van de huidige Koninklijke Marechaussee moet worden gezien. In dit licht is het echter evenmin recht evenredig om de gendarmeriebeginselen van 1814 een gelijke status te doen toekennen als de hedendaagse beginselen. Net als deze heeft ook de taakstelling een hedendaagse vertaling gekregen. Herstructurering en actualisering, daar ontkomt ook een korps gendarmerie niet aan. Of de beslissing moet worden genomen daar geen notie van te nemen. Maar moet de huidige Koninklijke Marechaussee, analoog aan de Belgische Rijkswacht, dan ook geen afstand nemen van de gendarmeriebeginselen en het gendarmeriemodel?
Bovendien kan afgevraagd worden of het gegeven dat koning Willem I, de eerste Oranje vorst, bij besluit van 26 oktober 1814 de Marechaussee heeft opgericht, ook niet doorslaggevend is geweest voor de vaststelling van de juiste oprichtingsdatum. Opgericht door de eerste Oranje vorst; dat zal in de ogen van menigeen statusverhogend hebben gewerkt. Feit blijft echter dat eerder de Nationale Gendarmerie, na het transformeren van de Bataafse Republiek naar het Koninkrijk Holland in 1806, het predikaat "Koninklijk" heeft gevoerd als de Koninklijke Gendarmerie. Daarnaast heeft koning Willem I officieel het predikaat "Koninklijk" nooit verleend aan de Marechaussee.

Conclusie

Voorop staat dat het aan een organisatie is welke criteria als uitgangspunt dienen te worden genomen. Met het criterium "continuïteit" als belangrijkste uitgangspunt, heeft de huidige marechaussee-organisatie gekozen voor het besluit van 26 oktober 1814, als zijnde het feitelijke oprichtingsbesluit. Zij vormt de basis voor de huidige Koninklijke Marechaussee. Toch heeft dit artikel het in mijn ogen duidelijk gemaakt, dat - afhankelijk van de criteria - een alternatieve oprichtingsdatum voorhanden is; namelijk de oprichtingsdatum van de Nationale Gendarmerie. Met het oprichtingsbesluit van 1 oktober 1805 werd de Nationale Gendarmerie het eerste gendarmeriekorps in een formeel staatkundig onafhankelijke Nederlandse staat. Toetssteen der kritiek zal moeten blijven, dat de (historische) werkelijkheid geen geweld wordt aangedaan. Het vaststellen van één historische werkelijkheid is mogelijk, maar mijns inziens niet voldoende. Juist het naast elkaar bestaan van verschillende, confronterende historische werkelijkheden brengt de historicus dichter bij het totale beeld van het verleden. Alleen om die reden al zou de historicus zich nooit met één historische werkelijkheid tevreden mogen stellen. Een heroverweging van de oprichtingsdatum lijkt mij op zijn plaats.

Literatuurlijst

1) Besluit van 4 februari 1803, nr. 39.
2) Besluit van de Souvereine Vorst van 26 october 1814, nr. 498.
3) Reglement op de policie, de discipline en den dienst der marechaussee, art. 8.
4) *Revue d'études et d'informations de la gendarmerie 184 (1997).*
5) Denis, G., 200 jaar Rijkswachtbrigades in België 1796-1996. Geschiedenis van de Rijkswacht op het Belgisch grondgebied (Brussel 1996).
6) Israel, J.I., De Republiek 1477-1806 dl 1 1477-1647 (Franeker 1996).
7) Jonge, J.A. de, Zonder vrees en zonder blaam. 175 jaar Koninklijke Marechaussee (Amsterdam 1989).
8) Schöffer, I., H. van der Wee en J.A. Bornewasser ed., De Lage Landen 1500-1780 (4e druk; Amsterdam/Brussel 1988).

Noten

1) Zie ook htpp//www..mindef.nl/marechaussee/gesch.htm.
2) Het is opmerkelijk dat de gendarmerie als onderscheidingsteken de witte tres ging voeren. Dit boordsel was voorheen het onderscheidingsteken van de gendarmerie van het koninklijk huis: '*... en 1791, à celle de gendarmes en souvenir du rattachement de la maréchaussée à la gendarmerie de la maison du roi dont elle porte l'insigne distinctif: l'aiguilette blanche, in: 'La maréchaussée à l'origine de la tradition'*, Revue d'études et d'informations de la gendarmerie 184 (1997).
3) I. Israel, De Republiek 1477-1806 dl 1 1477-1647 (Franeker 1996) 20.
4) van der Wee, 'De overgang van middeleeuwen naar Nieuwe Tijd' in: I. Schöffer, H. van der Wee en J.A. Bornewasser ed., De Lage Landen 1500-1780 (4e druk; Amsterdam/Brussel 1988) 23.
5) G. Denis, 200 jaar Rijkswachtbrigades in België 1796-1996. Geschiedenis van de Rijkswacht op het Belgisch grondgebied (Brussel 1996) 1.
6) Zie afdruk brieftekst in J.A. de Jonge, Zonder vrees en zonder blaam. 175 jaar Koninklijke Marechaussee (Amsterdam 1989) 21.
7) Denis, 200 jaar Rijkswachtbrigades, 2-3.
8) Besluit van 4 februari 1803 nr. 39.
9) E.H. Kossmann, De Lage Landen 1780-1980: Twee eeuwen Nederland en België, dl 1 1780-1914 (Amsterdam/Brussel 1986) 95-101, aldaar passim.
10) Besluit van de Souvereine Vorst van 26 october 1814, nr. 498.
11) Op 16 maart 1815 was er formeel sprake van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden.
12) Besluit Souvereine Vorst.
13) Reglement op de policie, de discipline en den dienst der marechaussee, art. 8.
14) Het *Reglement* werd tot 1958 (!) toegepast op de Belgische Rijkswacht.
15) Deze beginselen zijn: militair zijn, bereden zijn, en gekazerneerd zijn.

● ● ● ● ● ● ● ● ●

Met dank aan onze secretaris, overgenomen uit "De Tinnen Tafelronde", nummer 99/1.

Frank Marcus

DE PRAETORIAANSE GARDE

Menigeen zal bij het horen van de naam Praetorianen associaties hebben met para-militaire eenheden, verantwoordelijk voor de instandhouding van lugubere schrikbewinden. Anderen zullen eerder denken aan mooi versierde parade-paardjes, hooguit in staat tot een "doen-alsof-het-echt-is".
De Praetorianen waren echter beduidend meer dan dat. In de eerste eeuw voor onze jaartelling ontwikkelden zij zich in de Romeinse wereld tot een invloedrijke elite-eenheid die de macht van keizers kon maken en breken. Dat ze hierbij doorgaans slechts oog hadden voor hun eigen belangen, spreekt bijna voor zich.

Cohors Praetoria

Ten onrechte wordt wel eens gedacht dat de Praetoriaanse Garde in het leven werd geroepen door de Romeinse keizer Augustus (27 v. Chr. - 14 na Chr.). Als militaire eenheid werd de Garde echter nooit "in het leven geroepen". De Garde is veeleer gegroeid uit een behoefte van diverse Romeinse veldheren en gouverneurs om zich te omringen met "naaste medewerkers". Deze groep mensen werd *cohors praetoria* genoemd en bestond praktisch gesproken uit staf en lijfwacht. Toen Octavianus (de latere Augustus) en zijn rivaal Marcus Antonius in 31 voor Chr. bij Actium tegenover elkaar kwamen te staan, beschikten zij beiden over een Praetoriaanse Garde.
Na de nederlaag van Marcus Antonius voegde Octavianus beide Gardes samen tot één persoonlijke lijfwacht. Deze lijfwacht bestond naar alle waarschijnlijkheid uit negen zgn. "cohorten" van elk 500 man. Hiervan waren drie cohorten in Rome gestationeerd, de overige verspreid over Italië. Schijnbaar realiseerde Augustus zich dat zijn lijfwacht hem niet alleen kon beschermen maar ook een gevaar voor hem kon vormen als de macht van die lijfwacht te groot werd. Het was ook Augustus die de eerste twee Praetoriaanse Prefecten benoemde. Zij hadden de algehele leiding over de Garde en moesten een eind maken aan de situatie dat elk cohort als een min of meer zelfstandige eenheid opereerde onder leiding van een tribuun.

Een Praetoriaan begroet zijn tribuun. Duidelijk herkenbaar zijn de schorpioenafbeeldingen op zijn schild.

Taken

De taken van de Garde bestonden er in de eerste plaats uit om het paleis van Augustus op de Palatijnse heuvel in Rome te bewaken. Hier ontving de wachtcommandant elke avond van de keizer persoonlijk het wachtwoord.

In voorkomende gevallen opereerde zij ook als oproerpolitie. Het is kenmerkend voor Augustus' visie op de Praetorianen dat hij ze binnen Rome niet in militaire uniformen liet patrouilleren, maar gekleed in de alom bekende Romeinse toga. Ongetwijfeld realiseerde hij zich dat een al te groot machtsvertoon de Romeinse burger alleen maar tegen de borst kon stoten en het ego van de Praetorianen wel eens te veel goed zou kunnen doen.

Groei

Onder Tiberius (14-37 na Chr.) deden de Praetorianen voor het eerst mee aan een militaire campagne buiten Italië. Er waren opstanden uitgebroken langs de Rijn en in Pannonië (min of meer het gebied van het huidige Hongarije). Deze laatste opstand werd door Tiberius' zoon Drusus neergeslagen met behulp van twee Praetoriaanse cohorten.
In het jaar 23 werd de invloed van Sejanus, één van de Praetoriaanse Prefecten, zodanig groot dat hij Tiberius ervan wist te overtuigen om de gehele Garde binnen de stadsmuren van Rome te brengen. Dit leidde tot de bouw van het Praetoriaanse kamp (*castra praetoria*) dat in wezen nog steeds bestaat en momenteel het garnizoen van Rome herbergt. Toen ik een aantal jaren geleden op vakantie was in Rome heb ik van de gelegenheid gebruik gemaakt om de muren van het kamp te bezichtigen. Het is nog altijd een indrukwekkend geheel en een saillant detail is dat duidelijk zichtbaar is dat de muren in de loop van de eeuwen verhoogd werden, simpelweg door er nieuwe bakstenen op te plaatsen. De muren doen zo bijna aan de jaarringen van een boom denken.
De bouw van dit kamp maakte van Tiberius een tweede "stichter". Dit is waarschijnlijk de reden dat de Praetorianen voortaan een afbeelding van een schorpioen op hun schilden droegen (de "scorpio" was het geboorteteken van Tiberius).

Opportunisme

In 37 nam Caius Caligula het roer over, aan de macht geholpen door de Praetoriaanse Prefect Quinctus Sutorius Macro. Het wanstaltige gedrag van Caligula leidde er echter toe dat de opvolger van Macro - Cassius Chaerea - een complot beraamde om Caligula te vermoorden. Toen Caligula eenmaal dood was, kwam men tot de ontnuchterende ontdekking dat men niet aan een opvolger gedacht had. Gelukkig wist men Caligula's oom Claudius achter een gordijn vandaan te trekken en besloot men hem dan maar tot keizer te kronen.
Dit is het eerste geval waarin de Praetorianen een keizer "maakten" en hoewel Claudius naar eigen zeggen tegen zijn zin op de keizerszetel terecht kwam, besloot hij toch maar om de Praetorianen vijf jaar salaris als beloning te schenken.
Na de dood van Claudius werden de Praetorianen onmiddellijk loyaal jegens zijn moordenaar en opvolger Nero. Dit is tekenend voor de Praetorianen: hun steun gaat uit naar iedereen die hun een - zij het kortstondig - voordeel kan bezorgen.
Tijdens het bewind van Nero moet de Prefect Sextus Afranius Burrus een behoorlijk positieve invloed op de keizer gehad hebben. Na Burrus' dood echter, bleek dat Nero's misdaden voor nogal wat wrijving en verdeeldheid onder de Praetorianen gezorgd hadden. Dit leidde tot een opstand waarbij de twee Prefecten recht tegenover elkaar kwamen te staan.
Bij Nero's dood deed de Prefect Nymphidius Sabinus de Praetorianen de belofte dat ze elk 7.500 denarii zouden krijgen als ze Galba zouden steunen in zijn ambitie om keizer te worden. Galba werd keizer, weigerde echter te betalen en werd gelyncht.

Een nieuwe Garde

Het jaar 69 staat bekend als het "Jaar van de vier keizers". Dit is ook het jaar waarin de Praetorianen voor het eerst sinds een kleine

eeuw weer deelnamen aan een grote militaire campagne.
Al voor de dood van Galba werd Aulus Vitellius door de troepen in Germanië tot keizer uitgeroepen. Deze Vitellius kwam in Noord-Italië tegenover "keizer" Otho te staan, die op één of andere manier de Praetorianen en de Donau-troepen aan zich had weten te binden. Otho werd vernietigend verslagen, pleegde zelfmoord en Vitellius mocht zich keizer noemen. Als wraak voor hun steun aan Otho werd de Garde opgeheven en de hoogste officieren geëxecuteerd. Vitellius stichtte een nieuwe Garde bestaande uit 16 cohorten van elk 1.000 man. Deze manschappen waren overwegend afkomstig uit de legioenen die gelegerd waren aan de Rijn.
Uiteraard waren de oorspronkelijke Praetorianen hier niet gelukkig mee. Toen de legeraanvoerder Vespasianus dan ook ten tonele verscheen met steun van de troepen uit het oosten, kozen ze zijn kant.

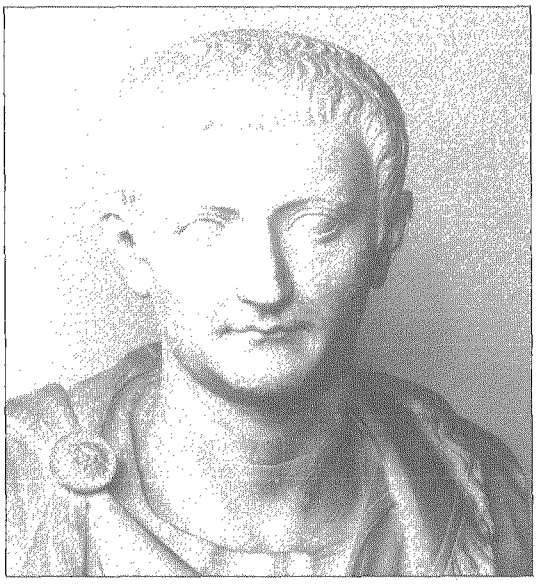

Tiberius

Na het korte bewind van Titus, de zoon van Vespasianus, werd de nieuwe keizer Domitianus bij de Praetorianen enorm populair. Het is goed denkbaar dat hij hen nogal wat "relatiegeschenken" heeft doen toekomen ten koste van de gewone bevolking. Bij deze laatsten in ieder geval was Domitianus beduidend minder favoriet.
Toen Domitianus in 96 stierf, probeerden de Praetorianen hun woede te richten op zijn moordenaar, Nerva. Deze zocht steun bij de gouverneur van Boven-Germanië, Marcus Ulpius Trajanus, die zich op zijn beurt gesteund wist door acht Germaanse legioenen.
Bij de dood van Nerva in 98, wist Trajanus het bewind over te nemen. In zijn beroemde campagnes tegen de Daciërs (101 en 105 na Chr.), nam hij de Praetorianen met zich mee. Dit is typerend voor het eind van de eerste en het begin van de tweede eeuw: de keizers namen niet alleen persoonlijk aan veldtochten deel maar werden ook vergezeld van de Garde.

Chaos en verval

In 180 werden de Praetorianen weer in het politieke spel betrokken. Na de dood van keizer Commodus gingen ze zelfs zo ver dat ze de keizerszetel bij opbod gingen verkopen.
Na de dood van Severus Alexander in 222 breekt in het gehele rijk de totale anarchie uit. Tientallen generaals proberen de macht te grijpen terwijl op diverse plaatsen barbaarse stammen het keizerrijk proberen binnen te vallen. De Garde zelf is compleet losgeslagen en doet wat haar net te binnen schiet. De chaos houdt aan tot aan het begin van de vierde eeuw.
In 305 zijn er twee keizers, Diocletianus en Maximianus, die voor de verandering nu eens niet vermoord worden maar gewoon met pensioen gaan. Ze worden opgevolgd door Galerius en Constantius. Wanneer deze laatste echter in 306 in York sterft, roepen de troepen in Britannië zijn zoon Constantijn tot keizer uit terwijl de Praetoria-

nen Maxentius, de zoon van Maximianus, steunen.
In 312 valt Constantijn Italië binnen. Tijdens de beroemde slag bij de Milvische brug stort Maxentius in de Tiber en in zijn val sleurt hij de Praetorianen met zich mee.
Na deze gebeurtenis verdwijnt de Praetoriaanse Garde definitief van het wereldtoneel.

Het enige mij bekende figuur van een Praetoriaan is Andrea's Praetorian Tribune (125 AD), 54 mm, code SG F15

Dienst
Vergeleken met de gewone legioensoldaat had de Praetoriaan zeker geen beroerd leven. Om te beginnen ontving hij twee tot drie keer zoveel salaris als zijn collega in het legioen en was zijn diensttijd beduidend korter: gemiddeld 16 jaar terwijl de legioensoldaat er doorgaans 25 vol moest maken. Verder zorgde het leven in en om Rome voor de nodige luxe terwijl hij veel minder werd blootgesteld aan de gevaren van het leven in het veld. Ook ontving de Praetoriaan vaak een flinke bonus wanneer er een nieuwe keizer ten tonele verscheen, vooral als hij hem aan de macht geholpen had. Tenslotte kreeg de Praetoriaan aan het einde van zijn diensttijd een "gouden handdruk" van 5.000 denarii (legioensoldaat 3.000), kon hij een soort getuigschrift tegemoetzien en werd een eventueel huwelijk gelegitimeerd, samen met de kinderen die hieruit geboren waren. Dit laatste mag wat verbazing wekken, maar het was *elke* Romeinse soldaat in principe verboden om te trouwen, al werd het links en rechts wel oogluikend toegestaan.
De reden voor deze elitaire positie zal duidelijk zijn: de Garde bevond zich zo dicht bij het centrum van de Romeinse macht en was zodanig nauw betrokken bij het reilen en zeilen aan de top dat ze bijna automatisch een graantje mee kon pikken.

Recrutering
Van de Praetoriaan werd verwacht dat hij lichamelijk in een uitstekende conditie was, een goed karakter had en uit de betere families afkomstig was. Ongetwijfeld zullen begrippen als "lobbyen", "steekpenningen" en "vriendjespolitiek" een rol gespeeld hebben bij de indiensttreding.
Aanvankelijk werden de manschappen voornamelijk gerecruteerd uit Rome en de directe omgeving. Dit zien we met name tijdens het bewind van Tiberius. In een later stadium wordt dit gebied echter steeds groter: Spanje, Macedonië en Noricum (Oostenrijk) gaan steeds meer als voedingsbodem voor de Garde dienen. Vanaf Trajanus (98-117 na Chr.) wordt het steeds gebruikelijker dat de keizer de Garde samenstelt uit zijn eigen manschappen, d.w.z. die legioenen waar hij bevelhebber van was voordat hij keizer werd. We hebben al gezien dat dit in het geval van Trajanus Germanië was terwijl Septimius Severus (193-211) een deel van zijn Donau-troepen omvormde tot Praetorianen.

Uitrusting

Een poging om op een paar pagina's een *complete* beschrijving van de uitrusting van welke Romeinse soldaat dan ook te geven, is per definitie een hachelijke onderneming. Niet alleen praten we over een periode die tweeduizend jaar terug ligt, de tijdspanne waar het om gaat beslaat meer dan 300 jaar. Men hoeft slechts de huidige Nederlandse militair te vergelijken met die van 1699 om te begrijpen dat het uiterlijk van de Praetoriaan zich ongetwijfeld gewijzigd zal hebben in de loop van die drie eeuwen. Verder is het goed om even stil te staan bij het begrip "uniformiteit". Het uniform als samenstel van kleding- en uitrustingkenmerken waarmee de moderne soldaat zich enerzijds verbonden voelt met zijn medesoldaten, anderzijds onderscheiden kan van zijn vijanden, is een uitvinding van de moderne tijd. In de Romeinse tijd kocht elke legionair zijn eigen uitrusting, al werd hij hierin sinds de eerste eeuw v. Chr. bijgestaan door de staat. Omdat zijn uitrusting zijn eigendom was, was de kwaliteit hiervan een weerslag van het vermogen van elk individu. Verder was het Romeinse Rijk natuurlijk enorm uitgestrekt en waren er tientallen leveranciers van uitrustingstukken die er zo hun eigen stijl op nahielden.

Aan de andere kant kenmerkten de Romeinse legioenen zich door een strakke discipline en een uitstekende organisatie en zal men ongetwijfeld de behoefte gevoeld hebben aan een duidelijke herkenbaarheid: waarschijnlijk wist men in het veld de cohorten van elkaar te onderscheiden door de kleur van de tunica, helmkammen en schildsymbolen te laten variëren. Verder was de Romeinse tactiek natuurlijk nogal massaal van aard; operaties slaagden doordat een flinke troepenmacht van mogelijkerwijs een paar duizend militairen een bepaalde manúuvre uitvoerde, bijvoorbeeld het bestoken van de vijand met de *pila* (werpspiezen).

De conclusie moet denk ik zijn dat er binnen de cohorten een redelijke eenvormigheid bestond voor wat betreft de "inhoud" van kleding en uitrusting, zij het niet voor wat betreft de "vorm".

Gezien het bovenstaande zal ik mij in wat nu volgt beperken tot die kenmerken waarmee de Praetoriaan zich onderscheidde van de gewone legioensoldaat.

Helmen

Wanneer men de eerste de beste Hollywood-regisseur vraagt een film te maken over het oude Rome, is de kans groot dat hier de zgn. Attische helm ten tonele verschijnt (vooral als hier Gardisten in meespelen). Deze helm kenmerkt zich vooral door een soort "nep-vizier" aan de voorzijde, gedetailleerde wangplaten en een korte en enigszins gewelfde nekplaat en is min of meer het prototype van de Romeinse helm dat ook iedereen als zodanig herkent.

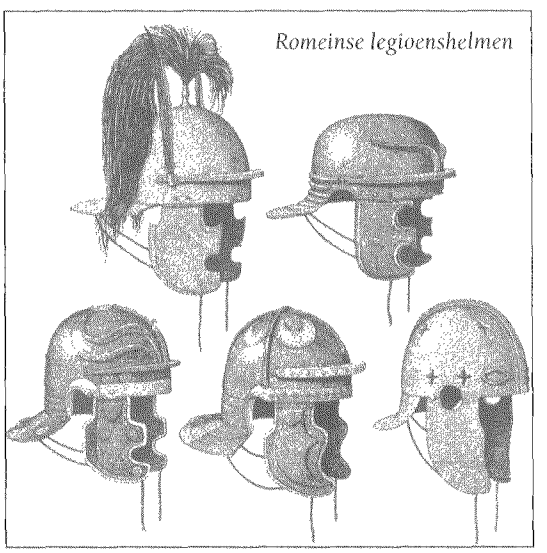

Romeinse legioenshelmen

De ironie wil dat dit type helm alleen terug te vinden is op een aantal standbeelden en reliefs (o.m. het Louvre- en Cancellaria-relief en de kolom van Trajanus): de archeologie heeft nog nooit een dergelijke helm kunnen produceren. Het is dan ook heel

goed denkbaar dat deze helm nooit werkelijk bestaan heeft maar het gevolg is van een soort artistieke invloed uit Griekenland. Waarschijnlijk waren er geen wezenlijke verschillen tussen de helmen van de Praetorianen en die van de legionairs, al krijgt men wel de indruk dat helmkammen bij de Praetorianen vaker voorkwamen, misschien omdat zij meer tijd en geld besteedden aan hun uiterlijk terwijl de legioensoldaat juist meer praktisch ingesteld zal zijn geweest: een helmkam mag dan indrukwekkend zijn, hij zit wel mooi in de weg tijdens een gevecht.

Schilden

Toen tijdens de burgeroorlog van 69 na Chr. de Praetorianen van keizer Otho bij Bedriacum in Italië tegenover de troepen van Vitellius kwamen te staan, maakten twee Praetorianen tijdens de nachtelijke uurtjes een uitstap naar het kamp van de legionairs. Beide heren pakten een schild van een gesneuvelde legionair en wisten zo ongezien het kamp van de vijand binnen te komen om daar vervolgens de touwen van de katapulten door te snijden.
Deze korte anecdote stamt uit de Historiën van Tacitus en lijkt er op te duiden dat de schilden schijnbaar een duidelijk herkenningsteken vormden. We hebben al gezien dat de schorpioen sterk geassocieerd werd met de Praetoriaanse Garde. Daarnaast lijken afbeeldingen van wijnranken nogal populair te zijn geweest.

Lichaamsbepantsering

Uit de Romeinse oudheid kennen we globaal vijf verschillende lichaamsbepantseringen:

1. het borstpantser, doorgaans slechts gedragen door prefecten en keizers
2. de *lorica hamata*, later beter bekend als maliënkolder
3. de *lorica squamata*, of schaalpantser: bepanstering bestaande uit kleine metalen plaatjes
4. de *lorica segmentata*, bepantsering bestaande uit grote metalen segmenten die over elkaar heenschoven
5. combinaties van bovengenoemde bepantseringen

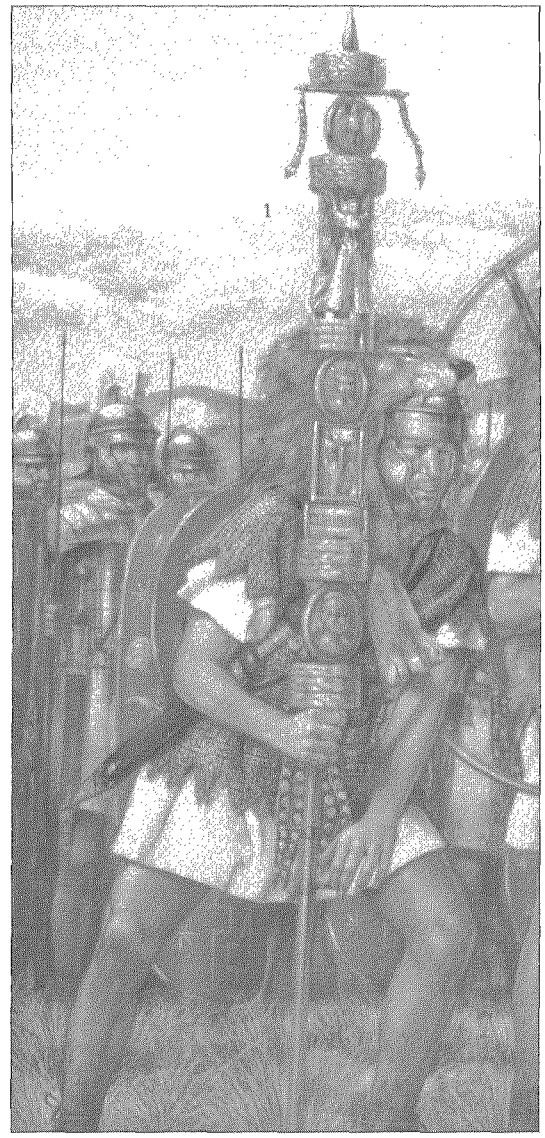

Praetoriaanse signifer (standaarddrager). Ter hoogte van de leeuwekop bevindt zich een imagine. De Praetoriaan op de achtergrond draagt een lorica segmentata.

De aannamecommissie zetelde in 1941 in het recreatiegebouw en werd voorgezeten door de toenmalige commandant van het KIM te Soerabaja, schout-bij-nacht Stöve, omgeven door een aantal officieren.
Hoewel mijn plan was arts te worden, veranderde dat door de oorlog en zeker ook omdat ik van jongsaf interesse had in schepen en vliegtuigen. Aldus wilde ik naar de Marine. Mijn HBS-B met niet eens zulke slechte cijfers zou vast wel helpen.
In feite liet men de eindexamens in mei 1941 vervallen en werd het diploma opgemaakt van de eerder dat jaar behaalde cijfers. In die periode gaf ik mij op als kandidaat-adelborst, doch het Kon. Ned. Indisch leger trok zich daar weinig van aan en zodoende werd ik bij de bergartillerie in Tjimahi, bij Bandoeng, ingelijfd als dienstplichtige.
Nog juist voordat ik naar Tjimahi moest, verscheen ik bij een paar artsen, die mij goedkeurden. Erna kwam ik in mijn beste witlinnen pak met das en eindeloos gepoetste schoenen voor de aannamecommissie, die helemaal niet zo streng overkwam als werd gezegd. In feite leek het op een gezellige kout, waarbij mijn interesse in schepen en vliegtuigen goed van pas kwam. Ik zou later wel vernemen of ik aangenomen was. Zoals gebruikelijk werden indrukken aan de volgende kandidaat doorgegeven. Die kwam echter heel bedrukt weer te voorschijn, daar hem het hemd van zijn mouw was gevraagd over schepen en vliegtuigen. Een dag of wat later bracht de Eendaagse-expres mij en enige andere kandidaat-adelborsten naar Tjimahi. Die tijd in Tjimahi was zeker vormend: britsen met stromatrassen, wantluizen, latrines uit de tijd van Daendels, eten met kamfer om het libido te dempen en een schaarse uitrusting; dat al voor een paar guldens in de week. De commandant van de eenheid vond, dat wij kandidaat-adelborsten naar de in Bandoeng opgerichte KMA hadden moeten gaan. Toen wij daarin niets zagen, was dat duidelijk te merken. Toen wij van hem vernamen, dat wij waren aangenomen als adelborst, zei hij op onaardige toon, dat wij achteraf met zo'n aanstelling niet in het KNIL thuishoorden. Terug in Soerabaja werden de maten voor khaki en net-wit opgenomen. De kleermakers werkten snel; in een dag of wat waren ze klaar. Op 5 augustus 1941 moesten wij ons melden in de Goebengkazerne.

In Opleiding

Daar sprak een sergeant van de mariniers ons bars toe, waarna we ons moesten verkleden in khaki. Nadat wij ingedeeld waren in bakken werd geoefend voor onze installatie, de volgende dag. Voorts moesten we ons net-wit passen, hetgeen met de nodige hilariteit ging; geen jas toetoep, maar een wit colbert en broek, wit overhemd en zwarte das. Pronkstuk was de ponjaard, in Djocja vervaardigd.
Bij de plotselinge grote overgang van vrijgevochten slungel naar militair was de baksmeester onmisbaar. Die gaf goede raad en trok de touwtjes op een prettige manier aan. Het instituut baksmeester bestaat helaas niet meer en dat valt te betreuren, want de baksmeester en vice-baksmeesters waren feitelijk opvoeders, die de marinecultuur op uitstekende wijze overbrachten. Korporaal-adelborst der mariniers Dunki Jacobs noem ik daarom hier graag. Daarnaast werd direct na aankomst al stevig ontgroend, ook om de slungel in het gareel te krijgen, doch dat viel soms, afhankelijk van het oudste jaar, wel eens anders uit.
Doodmoe van die eerste dag, van al het nieuwe, het marcheren, in het gelid staan, de militaire groet correct brengen, het groenen, begaf een ieder zich naar zijn slaapzaal. Daar stonden plunjekasten in het midden tegen elkaar aan. Die moesten model worden ingericht. De kooien waren stapelbedden, ieder omgeven door klamboes. Na de ronde van de officier van dienst en zijn 'welterusten',

werd eenstemmig elkaar met 'piep ze' hetzelfde toegedacht.
De installatie was een groots opgezette plechtigheid, geleid door schout-bij-nacht Stöve. De te installeren adelborsten deden hun best zo goed mogelijk voor de dag te komen. Dat lukte niet helemaal, een enkeling struikelde over zijn ponjaard, een ander raakte uit de pas en werd dan toegesist. Ouders en familie stonden in hun beste goed hun zonen toe te vertrouwen aan de Marine, waardoor menigeen een traan wegpinkte. Na afloop was er gelegenheid elkaar geluk te wensen en dan pas begon het adelborstenleven!

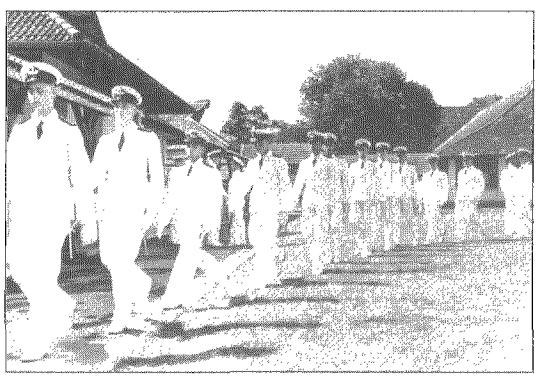

Na de installatie, aug. 1941

Het grootste deel van de eerste weken werd in beslag genomen met de praktische militaire vorming onder leiding van de onvolprezen toenmalige kapitein der mariniers Roelofsen. Dat wilde zeggen marcheren in allerlei vormen, hindernisbanen lopen (als die niet goed waren gedaan, over doen), lessen in eerbewijzen, rangen en standen, wapens, enz.
De dag begon om 05.30 uur, 06.00 uur ontbijt, om 06.30 uur baksgewijs, aanvang werkzaamheden. Rond 10.00 uur was er een tweede ontbijt, waarna de oefeningen werden voorgezet tot 13.15 uur, Dan was het even rust, waarna een puike maaltijd werd genuttigd, er even een pauze was, om daarna verplicht de middagrust in bed door te brengen of te sporten. Tegen 15.30 uur was het opstaan en baden of verder oefenen. Na een vroege avondmaaltijd werd naar het recreatiegebouw 'Willemsoord' gemarcheerd om daar 'opgevangen' te worden door de oudste jaars, die zich dan konden vergenoegen met allerlei, soms waanzinnige opdrachten. Halsstarrigheid leidde soms tot muzikale- pillen of 'vijvers' (boterham met divers beleg resp. een glas met idem allerlei erin) en anders het 'kringetje' (potige oudste jaars).

Al direct na aankomst kreeg men een zeebroer en zeevader, die ook aan het polijsten van de 'feuten' moesten bijdragen, de een ter vorming van een goede kameraadschap, de ander bovendien om de baksmeester behulpzaam te zijn bij de opvoeding. Sommige zeevaders deden daar veel moeite voor, anderen niet.
Het Mannlicher geweer van 1895 en ook het dienstpistool, ons in lessen geleerd en het schieten op Goenoeng Sahari gaven een grote, graag geziene afleiding, behalve wanneer er werd besloten de bussen enige kilometers eerder te laten stoppen, zodat verder naar het schietterrein in de bloedhitte moest worden gemarcheerd.
31 augustus werd na veel geoefen in linie geparadeerd in verband met de verjaardag van Koningin Wilhelmina. Luitenant der mariniers Nass had intussen de taak van Roelofsen overgenomen. In de avond was het ontbaringsavond, waarbij wij, jongste jaars, de ondergane gruwelen de oudste jaars op afdoende wijze terugbetaalden.
Pas half september begonnen de lessen. Dat betekende zeevaartkunde, artillerie, torpedoleer, zeemanschap, enz., enz. Op het ME werden de praktische lessen artillerie en zeemanschap gehouden. Tussendoor werden kijkjes aan boord van schepen gemaakt. Een grote gebeurtenis was de tewaterlating van de URANIA, een in Indië fraai gebouwd groot opleidingsjacht, dat echter door de

oorlog door adelborsten nooit zou worden gebruikt. Het werd bij een vluchtpoging tot zinken gebracht. Voor dat schip was luitenant ter zee Felger speciaal op het KIM gekomen, daar hij naast zijn koopvaardij-ervaring met dhr. Bruinzeel van het grote houtbedrijf met diens Zeearend grote ervaring had opgedaan in zeezeilen. Daarnaast werd hij mede belast met lessen zeemanschap, waaraan schipper Scheer en enig dekdienstpersoneel het hunne hebben bijgedragen.

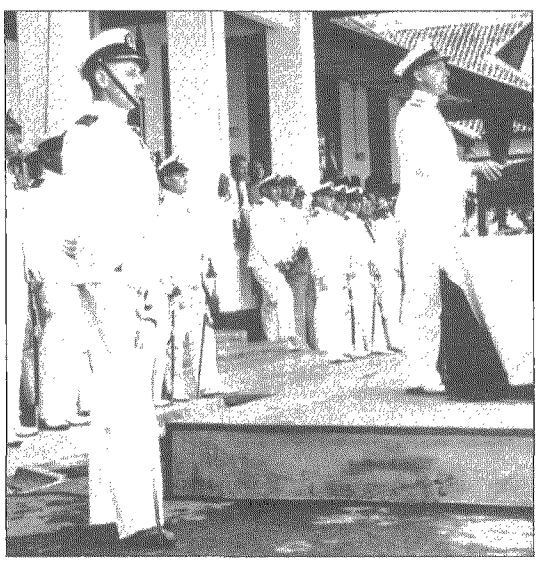

Kapt. marns parade edt Schout-bij-nacht Stöve W.A.J. Roelofsen. Werd na de oorlog Commandant Mariniersbrigade

Bootjesreis

Het leerplan voorzag voor de promotie 1941 zeedienst, MSD en Administratie een vroege detachering aan boord van de schepen. Met collega's Sytema, Vermeulen en Vlothuyzen werd ik als klasseoudste de maand november a/b van Hr.Ms. torpedobootjager Van Nes geplaatst. De overigen van ons jaar gingen aan boord van Hr.Ms. kruiser De Ruyter en de flottilleleider Tromp.

De commandant van de Van Nes was ltz 1 Lagaay, oudste officier, tevens artillerieofficier was ltz Fock, die ook onze mentor werd. Tweede artillerieofficier was ltz Doorenbos, torpedo-officier was ltz Middendorp, navigatieofficier was ltz KMR Leedekerken en voorts waren de officieren MSD Honig en Frank. Apart noem ik graag ook nog de chef d'equipage schipper Griffioen, die ons een belangrijk deel van het zeemannen moest bijbrengen.

Wij kregen de hut voor onderofficieren als 'adelborstenverblijf'. Die hut lag echter boven een ketel, die voortdurend werd gestookt, zodat de temperatuur er boven de 40° Celsius was en het daarom mede ook door de overheersende vochtigheid niet goed toeven was. Gevolg: wij sliepen liefst bij kanon drie. Alleen als het regende zochten wij die 'oven' op. In de longroom waren wij welkom, mits wij er ons ingetogen gedroegen. De jonge officieren vingen ons op. Wij kregen een straf programma, teveel om op te noemen. We verrichtten na lessen functies bij de kanons, hadden wacht op de brug en machinekamer of waren uitkijk. We leerden om de voor anker liggende Van Nes wrikken, roeien, zeilen en motorbootvaren. Ook het 'looien' viel ons ten deel. Dan stonden we op het loodbordes en wierpen na een paar fikse slagen het loodzware lood voor ons uit. De bijstaande kwartiermeester was vaak nodig, zeker als het lood door een te geringe zwaai in bovenste stand in onze richting kwam en niet naar voren het water inging, zodat onze beschermer het nog tijdig boven ons hoofd kon opvangen. Op de brug werd ons bijgebracht peilingen te nemen en ook de sextant mochten wij leren hanteren. Voorts hadden we ook dienst als roerganger voor zover de situatie zich daartoe leende. Als er schietoefeningen waren, gebeurde dat uit goedkoopte eerst met een geweerschietinrichting. Dat was een simpel geweer dat op de loop van een 12 cm kanon werd vastgezet en waarmee op een uitgeworpen blik werd geschoten. Om het geweer te bedienen zat een mannetje er achter op de loop van de

12 cm; een ieder van ons heeft dat mogen ervaren. Dan was er een inzetloop, die precies in de eigenlijke loop van het kanon paste en waarmee dan op grotere afstand op een bamboeschijf, die het schip bij zich had en voor dregankers werd gelegd, werd geschoten. Natuurlijk sprak het schieten met volle lading het meest aan. Dan trilde het schip en hadden de hofmeesters het wel eens moeilijk glazen en servies heel te houden.
Met Hr. Ms. Tromp werden schietoefeningen gehouden met 'zijdelings verlegd treffpunt', z.g. ZVT. Dat punt werd dan zo berekend dat het schot ver achter ons schip moest vallen. Onze tweede artillerist kon met een harkje vanaf het achterschip controleren en doorgeven hoe het schot was gevallen. Bij de eerste pogingen schoot de Tromp echter over ons heen. Het angstwekkende gefluit van de granaten was goed te horen. Na zo'n gezamenlijke oefening werd voor anker gegaan en werden resultaten besproken. Dat gaf ons de gelegenheid aan boord van Hr.Ms. Tromp te gaan, waar onze jaargenoten juist bezig waren aardappels te schillen. Aldus kregen wij nogal wat piepers om de oren. De mannen aan boord van de Tromp hadden zich echter zo luidruchtig gedragen, dat commandant De Meester op dek kwam om hen tot de orde te roepen. Uiteraard werd bij hun bezoek aan de Van Nes door ons wraak genomen.
Bij een nachtelijke oefening zouden wij op de Tromp een oefentorpedo afvuren. Ik zat op het torpedokanon met een torpedomaker. Het was heel donker en we hadden aangezet tot 25 mijl. De zee beukte langs het schip, wit schuim kwam soms in onze buurt. Plotseling draaiden we hard stuurboord-aan-boord. Tegelijk doemde het silhouet van de Tromp levensgroot op. De torpedo werd niet afgevuurd, een ieder moest van de schrik bekomen. Later bij een tweede run zocht de torpedo de Tromp op, ging er, zoals afgesteld, ruim onderlangs en daarmee was de eer gered. Het weer aan boord halen van de torpedo, die na te zijn uitgelopen weer boven kwam en met rook en vlam zijn plaats aangaf, duurde enige uren.
Interessant was het ook met de mitrailleurs op een sok te schieten, die door een watervliegtuig op enige honderden meters hoogte werd gesleept. De Vickers 40 mms waren nog niet aan een modificatie toe om de vele haperingen te voorkomen, zodat een mannetje, meestal een adelborst, een grote hamer kreeg om het haperende kniegewricht van het wapen met een ferme klap te strekken en weer aan de gang te krijgen.
Men moet zich wel bedenken, dat de oorlogsdreiging steeds groter werd. Gevolg was dat het schip moest worden gecamoufleerd en merendeels geblindeerd ging varen. Dat maakte ons verblijf boven de ketel onbewoonbaar! Wij, adelborsten, mochten de groene verf op de scheepshuid aanbrengen en kregen daarbij de nodige vrijheid het camouflagepatroon op aanwijzing van de schipper te kiezen. Die verfpartijen gaven geklieder en vlekken op ons khaki, maar het was een uitdaging op de kraal van het schip te staan, dat 14 mijl deed, in een bootsmansstoeltje te zitten en de kwast te hanteren uit een groot blik, dat met het slingeren van het schip telkens meeging en soms morste.
In Straat Soenda werd een grote verlaatrol gehouden. Alleen een enkeling bleef aan boord, ook de commandant begaf zich te water. Ik had echter toestemming foto's te maken van de oefening, die fraai uitkwamen en later van enig historisch belang bleken.
Voordat we debarkeerden werd nog de gemeten mijl gevaren in Straat Madoera. De Van Nes liep meer dan dertig mijl, in de tropen een lofwaardige snelheid, zij het dat enkele stokers een bloedneus kregen. Die vaart kwam op 17 februari 1942 een tijdje goed van pas, toen Japanse vliegtuigen aanvallen deden. Helaas ging het toch met commandant Lagaay en officier MSD Honig en een groot deel van de bemanning ten onder.

Van de overlevenden, opgepikt door vliegboten van de MLD, stierven erna aan hun verwondingen oudste officier Fock en een aantal andere leden van de bemanning, terwijl de overigen uiteindelijk krijgsgevangen werden.

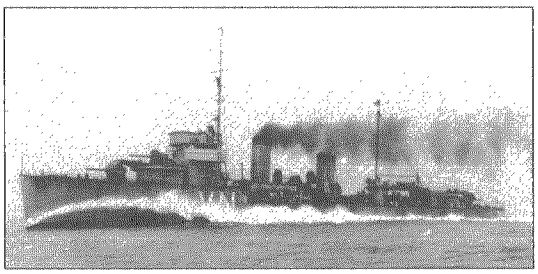

Hr.Ms. Van Nes

Oorlog

Terug in Soerabaja gingen we van boord. De commandant vond, dat we het aardig hadden gedaan. Het was de laatste keer dat we hem zagen. Die nacht sliepen wij nog in de Goebengkazerne. Daar troffen we onze jaargenoten, van wie een deel in Batavia van boord was gegaan, omdat de schepen oorlogsklaar moesten worden gemaakt. De volgende dag marcheerden we naar het nieuwe gebouw van het KIM op Darmo, dat naast een bestaande school was opgetrokken en waar we lessen zouden krijgen.
De bottelier zette me de volgende dag meteen op rapport, toen ik hem een grote lading was gaf. Enkele witte broeken hadden weervlekken door de broeierigheid van ons onderkomen op de Van Nes. En ... voorts had hij tien gulden in een zak gevonden, terwijl we maar f.5,— op ons mochten dragen. Hij zei, dat dat grote mogelijkheden gaf naar 'de hoer' te gaan. Ik argumenteerde, dat dat dan wel met zo'n bedrag een betere dame kon zijn. Dat was een onmilitaire opmerking! De daarop volgende parade werd een mooi ritueel. De schout-bij-nacht betichtte me ervan hem niet aan te kijken. Ik weerlegde dat even, maar realiseerde me toen, dat hij wat loenste. Acht dagen strafdienst à twee uur per dag werd het vonnis. Gelukkig was ik niet de enige. Ik herinner me dat er wel twee pelotons strafdienst hadden, vaak bekeken door gnuivende collega's tijdens het rustuur. De vlekken kreeg mijn Moeder er gemakkelijk uit en ... het tientje kreeg ik terug om niet meer bij me te dragen.

De oorlog leek ieder moment uit te breken. Sinterklaas werd nog gevierd, doch toen kwam Pearl Harbor; op 8 december 1941 luisterden we alle hens naar de gouverneur-generaal via de radio. Er gaat dan heel wat door je heen, zeker toen we stram in de houding stonden, toen het Wilhelmus werd gespeeld en wij daarna het Adelborstenlied aanhieven. Vreemd genoeg nam een jeugdig optimisme direct bezit van ons: wij zouden die Jappen wel eens een lesje leren! Misschien kwam het wel door de film "'t Sal waerachtig wel gaen", die de mogelijkheden van de Marine veel te rooskleurig had weergegeven! Er werd minder gepassagierd en meer wacht gelopen. Het verlies van het Britse slagschip HMS Prince of Wales en de slagkruiser HMS Repulse deed al snel het optimisme afbreuk. Toen de oorlog dichterbij kwam, werd er geblindeerd. Het lesprogramma ging gewoon door, met daarnaast oefeningen bij luchtalarm.
In januari 1942 werd kapitein ter zee Bueninck, onze commandant, een fidele man, marinevlieger van het eerste uur. Tegen die tijd begonnen ook de Japnners interesse te krijgen in Soerabaja. Toen de eerste bommen vielen, werd naar de schuilkelders gegaan, hetgeen de daar te geven lessen geen goed deed. Natuurlijk werd het KIM door ons als belangrijk militair doel gezien, zeker ook omdat een aantal vliegtuigmotoren bij ons was opgeslagen.
Groots was de houding van onze divisiechef luitenant ter zee der eerste klasse J.P.H. Perks, die artillerielessen gaf. Hoewel hij binnen enige dagen twee van zijn kinderen verloor, miste hij geen les! Hij was de schrij-

ver van het boekje 'Niet hij maar Gij'. Het is nu nog de moeite waard gelezen te worden, ook door de marineman van nu!
Toen we les hadden op het Marine-Etablissement en Hr.Ms. onderzeeboot KXVIII in dok lag en haar 88 mm kanon, dat ook als luchtafweer kon dienen, op de wal was opgesteld, werden een paar van ons opgeroepen de commandant Van Well Groeneveldt te helpen het kanon te bemannen. Ik mocht munitie aandragen en ben zelfs even bakser geweest. Bij ieder schot hadden we het idee treffers te hebben geboekt. Treurig was het de vliegtuigen hoog in de lucht keurig in formatie te zien blijven ... Vooral het marinevliegkamp Morokrembangan en het Marine-Etablissement kregen het zwaar te verduren. Vele van de marinevliegtuigen waren al naar veiliger gebieden gevlogen.
Een paar bij ons thuiskomende vliegers wist zelfs een mitrailleur te bemachtigen, waarmee we op een zondag naar Grisee reden om nabij een grot het wapen op te stellen. Inderdaad kwamen er Zero's; we schoten op ze en holden daarna naar de grot. Het stukje bravour werd niet meer herhaald, want een kogelregen sloeg even erna als antwoord op het strand in.
Natuurlijk werd het verloop van de oorlog steeds op de kaart gevolgd. De val van Singapore sloeg in als een bom, het verlies van Hr.Ms. Van Ghent nabij Banka en Billiton dempte verder optimisme. Het treffen in Straat Badoeng schiep bewondering, maar gaf ook zorg, toen bekend werd dat Hr.Ms. Piet Hein was gezonken en de Tromp zwaar was beschadigd. De bezetting van Zuid-Sumatra was zorgwekkend. Zelfs toen de opleidingen van de MLD en van de Militaire Luchtvaart van het KNIL medio februari 1942 met een aantal lesvliegtuigen naar Australië vertrokken, werden wij ons nog steeds niet gewaar, dat dat ook ons wel eens zou kunnen overkomen.
Juist toen ik op een van de weinig vrije avonden gevraagd was in de officiersclub Modderlust (ook wel Blubberloo genoemd) een hapje te eten, mocht ik het genoegen hebben schout-bij-nacht Doorman in de 'Heren' te ontmoeten. Wel een merkwaardige plaats, maar ik had me keurig aan hem voorgesteld en toen zeker niet het idee gehad, dat kort erna hij in de Slag in de Javazee het leven zou laten.

Evacuatie

Op 1 maart had ik met mijn jaargenoot Kramer de wacht bij het schoolgebouw. We waren gewaarschuwd vanwege mogelijke Vijfde Kolonne. We zagen de dienstdoende sergeant van de mariniers even ervoor aan. Van de wacht komend, werd een ieder geroepen zich klaar te maken voor evacuatie en uitrusting, gevulde veldfles, geweren met extra munitie mee te nemen. Velen schoven de inhoud van hun kast pardoes in hun plunjezak. Ik liep nog naar het 'zaaltje' om er mijn fotoalbum te halen. De tokobaas weigerde mij eerst door te laten, doch officier van dienst Felger bracht redding en zo nam ik het album mee, plus een paar tompouzen en chocoladerepen (nog betaald met mijn juist ontvangen weekgeld, f. 1,25).
Met bussen reden we naar het station Goebeng, waar enige wagons gereed zouden staan voor het KIM. Niets daarvan, het was een chaos, We drongen met moeite de trein in, onze plunjezakken achterlatend. Zo goed en zo kwaad nestelde ik me tussen met olie besmeurde overlevenden van de Britse jager HMS Jupiter, die aan de Slag in de Javazee had meegedaan. Over die treinreis zijn vele bladzijden te vullen. Vaak stopte de trein, steeds meer begon de honger te knagen. Mijn tompouzen en repen gaven even soulaas. Er heerste wanorde. We wisten niet waar we naartoe zouden gaan en dachten nog steeds de strijd op Java te zullen voortzetten. In het pikkedonker kwamen we in Tjilatjap aan. Elkaar vasthoudend baanden we ons met ltz Felger voorop een weg naar de haven en propten ons in een barkas. Een

schip zou speciaal voor het KIM gereserveerd zijn; welk wist men niet. We klauterden bij het eerste beste schip via netten aan boord. Het bleek de vrachtboot ms.Kota Baroe van de Rotterdamse Lloyd te zijn. De Kota Baroe was eigenlijk niet voor het KIM bestemd. Door de chaotische toestand en het gebrek aan watertransport bleven we aan boord. We sliepen op dek en werden in het vooruitzicht gesteld, dat er te weinig eten was, hooguit één bordje per dag. En water was er alleen om spaarzaam te drinken, wat zeewater om te wassen.
2 maart, maandag, kwamen de achtergebleven adelborsten en ARO's, kerkgangers, met de commandant en enige leden van de staf aan boord. Het was goed hen te zien, ook goed onze plunjezakken terug te zien, die zij hadden meegenomen. Steeds meer mensen van vloot en MLD kwamen aan boord, ook enige vrouwen. Een Japans vliegtuig kwam verkennen. Het deed niet veel. Een meegegeven briefje van thuis deed goed met: Houd moed, wij zullen ook onze best doen!
Toen de avondlucht zich met metaalblauwgrijze tinten toonde, ging de Kota Baroe anker-op. Langzaam schoof het schip door het bebakende vaarwater naar zee. Een Catalina van de MLD startte voor een verkenning. De contouren van het ons zo dierbaar land vervaagden, de maan kwam op. Een ieder beleefde emoties. Buiten gekomen werd met uiterste kracht gevaren. De gevreesde Japanse vloot kreeg de Kota Baroe niet te pakken. Die had geluk en wij dus ook! Wij kwamen op 12 maart 1942 te Colombo aan. Vele andere schepen, die zo weg hadden willen komen, vielen in handen van de vijand. Overlevenden daarvan ondergingen de gruwelen van Japanse krijgsgevangenschap. Met dat vertrek uit Tjilatjap had het Koninklijk Instituut voor de Marine te Soerabaja opgehouden te bestaan.

Nawoord

Van de Soerabajase promotie 1941 bleven de mariniers achter om onder leiding van luitenant-kolonel W.A.J. Roelofsen met zijn mariniers de vijand op Java zoveel mogelijk afbreuk te doen.
De MSD'ers en Tarissen waren met Hr.Ms. Sumatra tijdig weggevaren en voegden zich weer bij ons in Colombo. Via Ceylon en Zuid-Afrika gingen wij naar Engeland, via de Pill Farm, afwachten tot in Enys House voldoende accommodatie was. Tien van ons gingen van daar naar de Royal Air Force en acht gingen naar het Brittania Royal Naval College in Dartmouth.
Na diverse opleidingen droeg de Soerabajase promotie 1941 op verschillende wijzen bij aan de oorlog en de uiteindelijke overwinning. Helaas sneuvelde marinier Reep op Java, kwamen vliegers Limbosch en van Dongen om in het VK en sneuvelde boven Japan vlieger Swart.

Bronnen:
jaarboekje 1942;
herinneringen opgetekend in Van Soerabaja naar verre horizonten;
Neem het Over, van der Kop, Sythoff 1975;
Gedenkboek adelborsten 1854-1954 Van 't Haaff, Klaassen, Oosthoek,1954 e.a.

• • • • • • • • •

Louis P.H. Sloos

UN CURIEUX RECIT D'ÉGYPTE: NAPOLEONS DROMEDARISSEN-REGIMENT, OPGERICHT IN 1799

Inleiding

Vorig jaar was het tweehonderd jaar geleden dat de Fransen onder leiding van generaal Napoleon Bonaparte een expeditie naar het mysterieuze Egypte ondernamen. Het was niet deze expeditie op zich die groots is herdacht - ook niet in Frankrijk - maar de geboorte van de Egyptologie als discipline, waarvan het beginpunt wordt gelegd bij deze expeditie. Militair gezien werd het namelijk een fiasco, maar als culturele expeditie werd alle inspanning rijkelijk beloond. Zowel wat betreft de kunstschatten die men mee terugbracht, de kennis die men opdeed, en de invloed die de expeditie toen en op latere generaties op mondiaal niveau had, was de onderneming zeer geslaagd.

Wel leverde de expeditie militair gezien een heel opmerkelijk regiment ruiters op. Zo was er naast een al even curieus regiment *aérostationiers*, evenals bij Fleurus, een zogenoemd dromedarissen-regiment. Omdat deze ruiters zeer tot de verbeelding spreken zal er hier kort aandacht aan worden besteed. Bovendien is het dít jaar tweehonderd jaar geleden dat dit regiment werd opgericht. We zullen hier vooral bekijken hoe dit intrigerende regiment tot stand kwam.

Het betreft hier weliswaar geen Nederlandse militaire geschiedenis, maar de Republiek maakte sinds 1795 als satellietstaat *de facto* natuurlijk wel deel uit van Frankrijk, in 1810 gevolgd door de langverwachte incorporatie bij het Franse keizerrijk.

Waarom Egypte?

Napoleons plan om een expeditie naar Egypte te ondernemen leek waanzin. Het betekende de afwezigheid van het leger in Frankrijk en van een ervaren generaal, op een moment dat op het continent elk moment oorlog kon uitbreken. Ook moesten ze zien te ontsnappen aan de superieure Britse vloot in de Middellandse Zee. En dan te bedenken dat ze ondanks de aanwezigheid van een Franse consul in Cairo, nauwelijks wisten wat ze bij een dergelijke operatie te wachten stond. Maar het Oosten sprak Napoleon tot de verbeelding. Voorts kon hij met deze expeditie het politieke toneel in Frankrijk verlaten, opdat dit tijdens zijn afwezigheid verder kon bederven. Napoleon genoot daarnaast reeds vanaf het wereldkundig maken van de expeditie naar een geheimzinnig land het enthousiasme van de publieke opinie, dat nog leefde in de traditie van de verlichting. Tenslotte zag het Directoire het vertrek van de geduchte laspost met genoegen tegemoet.[1]

Egypte was voor Frankrijk om drie redenen interessant: met de bezetting van de landengte van Suez zou het in de nabije toekomst de mogelijkheid creëren de handelsroute van India naar Engeland af te snijden; voorbestemd om een kolonie te worden, "was ze alleen", zo zei Talleyrand, "alles waard wat Frankrijk had verloren"; ze zou vervolgens fungeren als een nuttige basis voor de toekomstige verovering van Engelands belangrijkste bron van rijkdom: India.[2]

De Oosterse expeditie was er een van

gecombineerde wetenschappelijke interesse met militaire en economische motieven. Men liep hiermee in de voetsporen van een lange traditie van achttiende-eeuwse ontdekkingsreizen. Een interdisciplinair wetenschappelijk comité vergezelde het leger en richtte een Egyptisch Instituut op. Eenentwintig wiskundigen, drie astronomen, zeventien civiel ingenieurs, dertien naturalisten en mijningenieurs, als evenveel geografen, drie buskruit en salpeter deskundigen, vier architecten, acht tekenaars, tien werktuigkundig tekenaars, één beeldhouwer, vijftien tolken, tien schrijvers en tweeëntwintig drukkers met Romeinse, Griekse en Arabische karakters, maakten de reis. Onder hen vele indrukwekkende namen.[3]

Als grootste culturele schat die aan deze expeditie te danken is, worden beschouwd de 837 kopergravures (waaronder van meer dan een meter in lengte) met meer dan 3000 antropologische en etnografische afbeeldingen, die werden uitgegeven in tien folio delen met twee bloemlezingen. Napoleons opdracht (in 1802) tot de uitgave van dit megalomane werk, wordt wel zijn enige overwinning wat betreft Egypte genoemd. Vierhonderd kopergraveurs werkten zo'n twintig jaren aan de *Description de l'Egypte*. Ondanks het feit dat ze het rijkste museum ter wereld aan het catalogiseren waren, werd het een compleet archief van Egypte ten tijde van de expeditie, met niet alleen een beschrijving van z'n antiquiteiten, maar ook een inventarisatie van z'n flora en fauna.[4]

Na op 19 mei 1798 met tweehonderd schepen, met aan boord vijfendertig duizend man, vanuit Toulon te zijn vertrokken, landde het leger na een voorspoedige vaart op 1 juli zonder een druppel bloed te vergieten in de baai van Alexandrië.[5]

De oprichting van het dromedaris-senregiment

Napoleon vertrok natuurlijk zonder z'n dromedarissen regiment. Volgens de slagorde bestond het leger, onder opperbevel van Bonaparte, uit een *état-major* onder Berthier, genie onder Caffarelli, artillerie onder Dommartin, infanteriedivisies onder Kléber (2e *légère*, 25e en 27e *de Ligne*), Reynier (9e, 85e), Desaix (21e *légère*, 61e, 88e), Bon (4e *légère*, 18e, 32e), Menou (22e *légère*, 13e, 69e), en de cavalerie onder Dumas (7e huzaren, 22e *chasseurs*, 3e, 14e, 15e, 18e en 20e dragonders).[6]

Alexandrië mocht dan snel in Franse handen zijn gevallen en Napoleons verdeel en heers politiek aardig z'n werk doen, tegen een eventuele inventie door de Turken was dit traditionele leger in de barre omstandigheden van Egypte niet opgewassen. Toen de militairen na de val van Alexandrië werden geconfronteerd met de woestijn, het stof, de schraalheid en de warmte, sloeg de triomfantelijke stemming om in een gevoel van afzien. Napoleon had het seizoen slecht uitgekozen en schijnt nooit meteorologische overwegingen te hebben gedaan toen hij de expeditie plande.[7]

Als een provincie van het Ottomaanse rijk was Egypte in feite onderworpen aan het militaire en feodale systeem van de Mammelukken, van origine slaven, gekocht onder de bevolking van de Kaukasus.[8] Met deze oorlogszuchtige kaste vocht Napoleon de beroemde slag van de piramiden uit, zijn eerste echte overwinning, die uitgroeide tot een fabel, want op de plaats waar de gevechten zich afspeelden stonden helemaal geen piramiden. Ook consolideerde deze overwinning niet Napoleons positie, maar werd het hooguit de sleutel tot Cairo.[9] Bovendien werd de zege overschaduwd toen Nelson bij verrassing de in Aboekir op de rede liggende Franse vloot vernietigend versloeg; slechts twee linieschepen en twee fregatten konden ontsnappen.[10] Napoleon was hiermee een gevangene van zijn eigen succes geworden. Toen daar bovenop de Turken aan Frankrijk de oorlog verklaarden en een invasie dreigde van Ottomaanse troepen, was de crisis com-

pleet. Dit keer nam Napoleon geen risico en besloot op te rukken naar Syrië om de Turken voor te zijn. Voor de barre woestijnexpeditie die van februari tot en met juni 1799 zou duren, waren zijn reguliere troepen echter niet geschikt. Er moest een regiment gecreëerd worden dat voldeed aan het landskarakter.

Toen Napoleon van zijn uitstapje naar Arabië, dat hij tegen het einde van 1798 ondernam, terugkeerde, viel zijn oog op een karavaan, die werd geleid door ruiters op dromedarissen. De Franse veldheer was verwonderd over de lichtheid van deze buitengewoon behendige dieren en hem kwam de idee voor ogen dromedarisruiters te scheppen die in staat waren de Arabieren en Mammelukken ondanks hun snelle renpaarden in te halen.[11] Hij beval zijn twee ordonnance-officieren Eugène Beauharnais en Éduard Colbert, dromedarissen te bestijgen en een poging te ondernemen ze te leiden. Ze overtuigden zich ervan dat het onmogelijk was om deze dieren met een arabier in volle ren in te halen.[12] Napoleon gaf nu het bevel tot oprichting van het Régiment des Dromadaires.

De éénbultige kameel, met als soortnaam *camelus dromedarius*, kan honger en dorst lang weerstaan, gaat in draf sneller dan een paard in galop, en kan twee mensen inclusief levensmiddelen, wapens en munitie dragen. Het is een zeer leergierig dier, voert alle bewegingen nauwkeurig uit en het laat zich op het teken "Halt!" op de buik neer en blijft onbeweeglijk liggen.[13]

In tegenstelling tot wat men zou verwachten waren het geen cavalerie-regimenten die nu werden omgedoopt, maar waren het de infanteristen afkomstig van alle regimenten, inclusief de Maltezer en marine legioenen die op rug van de éénbultige kamelen werden gezet.[14] Verrassend genoeg hadden de Europese troepen nooit problemen vertoond bij het leren berijden en hanteren van de dromedarissen.

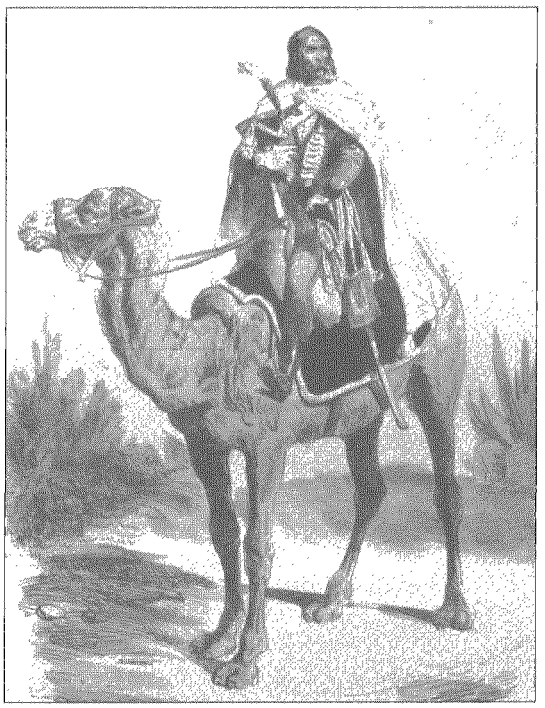

Afb. 1:
"Dromedar-Regiment. (1798) Egyptische Armee."
Pl. [8] door Andrew Best en Leloir naar H. Bellangé uit:
Hippolyte Bellangé, Die Soldaten der französischen Republik und des Kaiserreichs (Leipzig 1843).
(Particuliere collectie).

De totstandkoming van het regiment maakt dat er veel onzekerheid is over het uniform en de uitrusting van de leden van het Régiment des Dromadaires. Daar komt nog bij dat vanwege de frequente overvallen van karavanen van de opponent, en van kamelenherders, het regiment over grote hoeveelheden geld beschikte en zichzelf daarmee in grote stijl kon kleden.[15]

Aanvankelijk was het uniform semi-oosters met tulbanden en wijde broeken (waarschijnlijk een grijs uniform met een tulband en mantel à l'Arabe), maar uiteindelijk ontwikkelde het een uniek en sensationeel uniform zoals op de verschillende afbeeldingen te zien is.[16]

Ook zien we dat de vier afbeeldingen nogal wat verschillen vertonen. Daarom is het wellicht nuttig een oud-officier van het regiment hierover aan het woord te laten:

Een zadel omsloot de bult van het dier, in extreme gevallen twee (zadels; het kwam voor dat men rug-aan-rug zat), die met een riem om de maag en de zijkanten was vastgesnoerd. Onze teugels bestonden uit een soort halster voorzien van hemelsblauw laken met een stuk getand ijzer aan de neusriem, het geheel met normale leidsels. Twee grote tassen hingen aan beide zijden van het zadel, en bevatten de "vivres" van de dro-

medaris voor acht tot tien dagen en die van de ruiter voor vijftien à twintig dagen. Ons hoofddeksel was een witte hoed of een tulband voorzien van een zwarte pluim van struisvogelveren. Het kleine uniform bestond uit een dolman en een "ceinture à la hussarde", een wijde rode broek en laarzen in dezelfde kleur. In grootte tenue, droegen we een "tunique à la polonaise" van hemelsblauwe stof, met rode opslagen en witte knopen. Onze wapens waren een sabel "porté à la mamelucke" met riemen van rode zijde, een giberne zoals de infanterie, een geweer "à la dragonne", twee pistolen aan de riem en twee in de zadeltassen.[17]

Napoleon heeft ook nog bevolen dat de infanterie op de dromedarissen lansen met ijzeren spiessen aan beide zijden moest meedragen. Deze lansen moesten bij een eventuele aanval door de vijandelijke cavalerie voor het front van de infanterie in de aarde gestoken worden. Aangezien verder nergens gewag gemaakt wordt van het gebruik van dergelijke lansen, moet het bevel weer teruggenomen zijn, waarschijnlijk omdat de last die de soldaten onder de gloeiende hemel van Egypte en Syrië reeds droegen niet nog verder kon worden opgevoerd.[18]

Afb. 2: "Armée d'Orient. Régiment des Dromadaires". Pl. van Masson naar Martinet uit: A. Hugo, France militaire. Histoire des Armées Françaises de Terre et de Mere de 1792 à 1833... (Parijs 1835). (Particuliere collectie).

Afb. 3: "Armée d'Égypte. - Regiment des Dromadaires." Litho van Gillot naar een schilderij van Eduard Detaille. (Particuliere collectie).

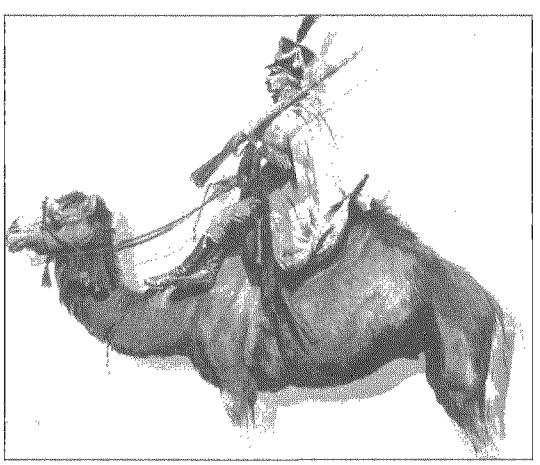

In een aflevering van het prachtwerk Tenues des Troupes de France is door Jacques Onfroy de Breville, beter bekend als JOB, een van de beste schilders van militaire tafe-

relen die we kennen, een wonderbaarlijk mooie prent gereproduceerd uit het boek van Engelse origine Costumes militaires de l'Europe (Londen 1822). Hierop zien we een lid van het Régiment des Dromadaires (zie afbeelding 4).[19]

Aangezien dit een naar de natuur getekende afbeelding betreft is het de moeite waard om ook deze hier te bespreken.
De tekst waarmee de prent vergezeld gaat vertelt ons dat het korps, dat een konvooi met geld en voedsel voor de Franse troepen in Cairo begeleidde, zich met z'n "Colonel Cavalier" op 17 mei 1801 had overgegeven aan sir John Doyle, commandant van een colonne geformeerd uit detachementen van het 12e en 26e regiment Engelse dragonders en artillerie.
Het gevangen genomen gezelschap bestond uit 28 officieren, 569 manschappen, 420 paarden en dromedarissen, waarvan er 100 toebehoorden aan particulieren, 460 kamelen, één vaandel en één kanon.[20]

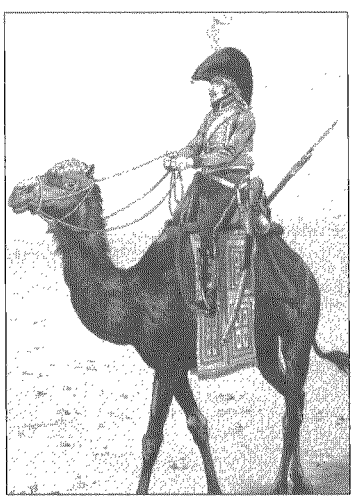

Afb. 4: "Régiment des Dromadaires. Armée d'Égypte. (1801)." Pl. 8 door JOB (Jacques Onfroy de Breville naar een Engelse prent uit: Tenues des Troupes de France. Armées de Terre et de Mer à toutes les époques (Parijs [1901-1902]). (Particuliere collectie).

De "chapeau à cornes surmonté", met een pluim gemaakt van struisvogelveren, roept zeer veel vraagtekens op gezien het feit dat de dromedarisruiters, afkomstig van de wapens der grenadiers en infanterie, met hun eigen hoofddeksels bij het Régiment des Dromadaires arriveerden. Het hoofddeksel, zoals te zien op afbeeldingen 1 en 3 (door de hoogst belangrijke peintre d'armée Eduard Detaille), ligt meer voor de hand. Maar

> *quant au shako représenté; nous avons donc préféré nous en tenir au chapeau dessiné par les Anglais, témoins oculaires et contemporains.*

Dat wil zeggen: als de Engelsen het toen zo hebben waargenomen, gaat naar die voorstelling onze voorkeur uit.[21] Het is duidelijk dat JOB en de tekenaar van afbeelding 2, Pierre Martinet (1781-c.1845), wiens autoriteit we ook allerminst mogen onderschatten, dezelfde Engelse prent moeten hebben gezien.

Retour d'Égypte

Minstens net zoveel mysterie als het land waar Napoleons expeditie in 1798 naartoe leidde hangt nu exact tweehonderd jaren later dus rondom het bestaan van het aldaar uit nood geboren Régiment des Dromadaires. Na hun retour uit het land van de Nijl zouden de oud-dromedarisruiters hun militaire carrière oneerbiedig genoeg voortzetten bij de gendarmerie te voet.[22]
Door de militaire toepassing van de kameel in Egypte kwam hij bij wetenschappers in het middelpunt van de belangstelling te staan. Hun studies ondersteunden de argumenten van de voorstanders van de introductie van de kameel. Gestimuleerd door de geschriften van biologen presenteerde de geleerde generaal Carbuccia voor de Parijse Academie van Wetenschappen een verslag, getiteld Over de Dromedaris, als Lastdier en als Oorlogsdier. Daarmee legde hij de twee belangrijkste categorieën waarin kamelen worden ingedeeld duidelijk vast: de lastkameel met zijn massieve vormen, en de slanke lichtvoetige renkameel. In het verslag

noemt de generaal als opvallend detail dat de kameel op glad terrein of op zeer steile hellingen als een kruipende soldaat op ellebogen en knieën loopt.[23]

NOTEN

1 Jean Tulard, Napoleon. The myth of the saviour (Londen 1985) 66.
2 Tulard, Napoleon 66-67.
3 Idem, 67.
4 Description de l'Égypte ou recueil des observations et des recherches qui ont été faites en Égypte pendant l'expédition de l'Armée Française, publié par les ordres de sa majesté l'empereur Napoléon le Grand (facs. uitg. ; Keulen 1997) 12-14.
5 Tulard, Napoleon 68.
6 Jacques Garnier, 'Expédition et campagne d'Égypte 1798-1799', in: J. Tulard (red.), Dictionnaire Napoléon (Parijs 1987) 643-645.
7 Tulard, Napoleon 68.
8 Idem, 68-69.
9 Marcel Reinhard, 'Van Kaïro naar Parijs', in: Jean Mistler (red.), Napoleon en het keizerrijk 1769-1815-1821 I (Amsterdam 1970) 67-68.
10 Reinhard, 'Van Kaïro naar Parijs', 68.
11 Hippolyte Bellangé, Die Soldaten der französischen Republik und des Kaiserreichs (Leipzig 1843) 98. A Hugo, France militaire. Histoire des Armées Françaises de Terre et de Mer de 1792 à 1833 ... II (Parijs 1835) 292.
12 Bellangé, Die Soldaten der französischen Republik 98-99. Hugo, France militaire 292.
13 Bellangé, Die Soldaten der französischen Republik 99. Hugo, France militaire 292.
14 John R. Elting, Napoleonic Uniforms I (New York (enz) 1993) pl. 41, 42. In Opper Egypte had Generaal Louis Desaix het merendeel van het 21e légére en het 88e ligne op dromedarissen gezet.
15 Elting, Napoleonic Uniforms pl. 41.
16 'Régiment des Dromadaires. Armée d'Égypte en 1801', in: Tenues des troupes de France. ArmÈes de Terre et de Mer à toutes les époques 59. (Supplément aux Tenues des Troupes de France (No 8. - 15 Juin 1902.).
17 Hugo, France militaire 292, noot 1.
18 Bellangé, Die Soldaten der französischen Republik 99, noot 1.
19 'Régiment des Dromadaires...' 58.
20 Ibidem.
21 Ibidem.
22 Idem, 59.
23 François Brey, 'De wereldreis van de kameel', in: Angeline Achterberg en Arita Baaijens (samenstelling), De geur van kamelen (2e dr.; Amsterdam 1996) 23-31

• • • • • • • • •

mr. C. J. M. Kramers

DE KOLONIALE RESERVE

Kort na de bevrijding van ons land van de Fransen werd in 1814 de uitzending voorbereid van een voor Indië bestemd aanvullingsdetachement militairen.
Hun vertrek werd uitgesteld omdat de troep in 1815 moest worden ingeschakeld bij de slag bij Waterloo.
In 1826 werd wegens de Java-oorlog voor twee jaar een Expeditionaire Afdeling van 3.000 man naar Indië gestuurd. In 1829 en 1835 volgden weer speciale korpsen.
Naast deze specifieke werving is voor de algemene voorziening van manschappen voor de koloniale troepen in Harderwijk een centrum opgericht, dat tot 1909 heeft gefunctioneerd. Het Koloniaal Depotbataljon Nr. 33 aldaar werd geleid door het ministerie van Oorlog, zonder dadelijke bemoeienis van het ministerie van Koloniën, maar wel voor rekening van dat depar-

Demonstratie met 'inlandse' rebellen ter gelegenheid van het veertigjarige bestaan van de Koloniale Reserve in 1931. (Archief Bronbeek)

tement. Vanaf 1843 sprak men van het Koloniaal Werfdepot. Geworven vrijwilligers werden daar opgevangen en uitgerust, maar voor een echte opleiding ontbrak de tijd. Die moest maar verder overzee plaatsvinden.

Vóór 1830 en tijdens de Atjeh-oorlog was maar een minderheid van de Europese militairen in onze koloniën Nederlander. In 1898 was het percentage vreemdelingen nog 70 %, in 1913 nog maar 14 %. Na 1918 heeft het Indische leger behalve artsen en apothekers geen vreemdelingen meer aangenomen.

Harderwijk rekruteerde ongehuwde mannen van 18 tot 36 jaar en weduwnaars zonder kinderen. Anders dan destijds bij het Franse Vreemdelingenlegioen werden hier de personalia van de kandidaten wel gecontroleerd. De medische keuring was niet streng. In 1845 moesten de fysieke eisen worden verlaagd: de minimum lengte werd 1 meter 50, en de maximum leeftijd 44 jaar. De bij de werving uitgekeerde handgelden varieerden van f 40 tot f 400. Van 1814 tot 1909 leverde "Harderwijk" 150.000 militairen af voor dienst overzee.

De Indische Brigade

In de loop der jaren kwam de wenselijkheid naar voren de mannen beter te selecteren en op te leiden. Aldus ontstond in 1874 een Koninklijk Besluit inzake de Indische Brigade. In Nederland zou een korps beschikbaar moeten staan dat zonodig geheel of gedeeltelijk op korte termijn kon worden uitgezonden voor aanvulling van het leger overzee. Binnen dit korps was ook gedacht aan opleiding van officieren en onderofficieren voor de infanterie en de artillerie, te legeren in Haarlem en Delft. De brigade zou worden geleid door kaderleden van overzee met verlof in Nederland en door gepensioneerd kader. Het Koloniaal Werfdepot zou

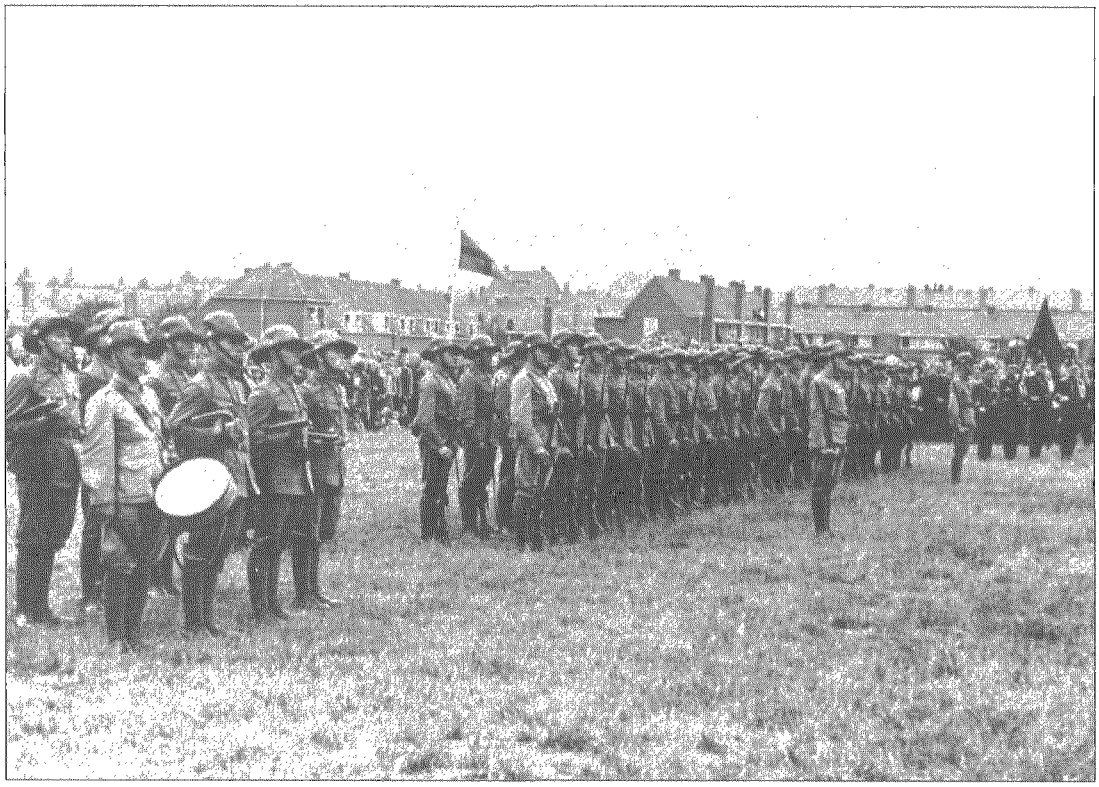

Parade ter gelegenheid van het veertigjarige bestaan van de Koloniale Reserve in 1931. (Archief Bronbeek)

blijven bestaan en de hoofdadministratie van de brigade vormen. De leiding lag bij de minister van Oorlog.
In het besluit van 1874 staat niet hoe er zou worden geworven. Men verwachtte geen keurkorps. In verband met de in Den Haag reeds aanwezige omvangrijke troepenmacht vonden de ministers van Oorlog en Koloniën het beter de Indische Brigade elders te legeren "in verband met het vermoedelijk gehalte van deze militairen en de daarmee gepaard gaande moeilijkheid tot handhaving van krijgstucht en orde." Deze brigade is er nooit gekomen. In 1882 is het idee verlaten want de voorgestelde werkwijze was te omslachtig, en men had dringend soldaten nodig voor Atjeh. Wel is de voorgenomen organisatie deels toegepast bij de oprichting van de Koloniale Reserve in 1890.

Ziekten in Indië

In de vorige eeuw was de gezondheidstoestand van de Europese militairen in Indië weinig bevredigend. Tropische ziekten, met name beriberi, eisten hun tol. Ook was gebleken dat civiele ambtenaren en officieren, die wegens ziekte vervroegd waren gerepatrieerd, genazen en weer konden worden uitgezonden.
Op grond van deze ervaring werd besloten voortaan ook onderofficieren en minderen voor herstel van gezondheid naar Nederland terug te sturen.
Tussen 1880 en 1885 gebeurde dat met 294 man, en in de jaren erna met nog meer. In Nederland bleven zij in militaire dienst in zgn. reconvalescenten-compagnieën. Hieruit is de latere Koloniale Reserve voortgekomen.

De Koloniale Reserve

Het Koninklijke Besluit van 1890 dat de Koloniale reserve oprichtte sprak nog van een proef. Op 1 april 1891 kreeg het korps voor het eerst gestalte. In de toelichting van het besluit staat dat werd overwogen de wegens tijdelijke ongeschiktheid uit Indië teruggekeerde militairen op te nemen als kern van de suppletietroepen. Het korps kwam ten laste van de Indische begroting, de organisatie werd uitgewerkt door de ministeries van Oorlog en Koloniën gezamenlijk, maar Oorlog had de leiding van de Koloniale reserve. Bij de nadere regeling van 1909 was de proefperiode afgelopen en kwam het korps uitsluitend onder de minister van Koloniën te ressorteren.

De valide compagnieën zouden in Nijmegen worden gelegerd, voor de reconvalescenten - alleen bestaande uit ongehuwden - werd Zutphen aangewezen. Zes in Nederland met verlof aanwezige officieren uit Oost en West werden aan de Koloniale Reserve verbonden, alsmede enkelen van het leger hier te lande.

Gepensioneerde Indische officieren konden er voor vijf jaar bijtekenen. Het nodige burgerpersoneel moest zoveel mogelijk bestaan uit oudgedienden.

In de valide compagnieën was geen plaats meer voor buitenlanders. In geval van een Europese oorlog kon de Koloniale Reserve voor de landsverdediging worden ingeschakeld. De loyaliteit van niet-Nederlanders tegenover koloniale rebellen werd niet in twijfel getrokken, maar bij een Europese oorlog kon dit anders liggen. Tot 1910 duurde de opleiding in Nederland één jaar en was inzet in een Europees conflict niet denkbeeldig. Nadien volgde uitzending al na twee of drie maanden.

Niet iedereen droeg in de beginjaren het korps een warm hart toe. Het periodiek Vragen des Tijds noemde het geldverspilling: "Het kost veel geld om het bij geheel het Europese gedeelte van het Indische leger zo innig gehate korps zijn bestaan te verzekeren". Het was lastig om van de reservisten na een jaar verblijf in Nederland nog goede Indische soldaten te maken. Nu waren het reclamesoldaten onder wie, vanwege een bedorven kern, een slechte geest heerste. Zutphen was met veel te veel personeel opgezet en sommige genezende vreemdelingen kwamen daar alleen maar om kleding en geld in ontvangst te nemen en daarna te verdwijnen. Ook was het beter de leiding uitsluitend bij Koloniën te leggen. Tot zover de vragen des tijds

Zoals reeds vermeld ging de Koloniale Reserve in 1909 over naar Koloniën Het gehele effectief werd in Nijmegen geconcentreerd. Er was nog maar één compagnie genezenden, die nu ook als instructeurs gewapende dienst konden doen. Wegens voorgenomen uitzending overzee op kortere termijn dan één jaar hoefden er maar twee compagnieën valide te zijn.

De duur van de uitzending naar de Oost werd bepaald op zes jaar. Voor de West waren het drie jaren omdat de praktijk leerde dat de aard van de dienst daar, alsmede de geringe gelegenheid tot afwisseling en ontspanning, een langer verblijf niet wenselijk maakten.

Inmiddels was in Nijmegen de nieuwe Prins Hendrikkazerne feestelijk in gebruik genomen, Het gebouw is in 1951 aan de Koninklijke Luchtmacht overgedragen. Het een jaar later gereed-gekomen hospitaal, dat ook diende voor bet Nijmeegse garnizoen, heeft bij gebrek aan zieken niet lang dienst gedaan. Wel werd het intensief voor keuringen gebruikt. Alleen personeel van het Indische leger, dat niet geschikt was voor dienst aldaar, werd in Nijmegen geplaatst.

Het commando

De commandant was rechtstreeks verantwoording verschuldigd aan de minister van Koloniën en niet aan de Indische regering. Hij had grote zelfstandigheid, moest zorgen

Waarschijnlijk de laatste van een serie advertenties van de Koloniale Reserve om vrijwilligers te werven. Als poster hing deze oproep ook in postkantoren, gemeentehuizen en stations. (Het leven, augustus 1939).

voor de aanvulling van het leger in de koloniën met militairen beneden de rang van onderluitenant en voor een degelijke kadervorming.

De uniformering

Volgens de plannen tot oprichting van de Indische Brigade van 1874 zou de kleding zoveel mogelijk die van het Indische leger zijn, zoals in Harderwijk reeds het geval was.
De Koloniale Reserve is vanaf haar oprichting gekleed geweest in de toenmalige donkere uniformen van het Indische leger. Men droeg op de linkermouw een geborduurde hoorn, de onderofficieren in gouddraad en de lageren in gele wol. Tot 1909 was dit distinctief nodig ter onderscheiding van de kolonialen van "Harderwijk", die een minder goede reputatie hadden dan het Nijmeegse korps.
Tot 1937 waren alle mannen voorzien van de donkere uniformen, buiten dienst mochten zij alleen zo en met de pet de straat op.
Toen in 1909 het leger in Indië overging op de groene katoenen uniformen volgde Nijmegen dit voorbeeld, met dien verstande dat hier te lande het warmere serge werd gebruikt.
Daarbij hoorden donkerblauwe mantels en grijsgroene jekkers van het Nederlandse leger. Bamboe hoeden werden hier ook gedragen.
Toen in 1922 een opleiding van onderofficieren voor het Indische leger werd ingesteld, werden de leerlingen daarvan aanbevolen militairen genoemd. Zij droegen op de

kraag van de donkere en van de groene uniformen een oranje belegsel van 10 bij 3 centimeter.

De condities

De voorwaarden van dienstneming werden van tijd tot tijd aangepast. In de jaren dertig lag de leeftijd tussen 18 en 29 jaar voor een engagement van drie of vijf jaar.

Alleen Nederlanders van goed gedrag, die het volledig lager onderwijs met vrucht hadden gevolgd, werden toegelaten. Minderjarigen behoefden toestemming van ouders of voogden.Allen moesten ongehuwd zijn, en geen kostwinner. In Indië bedroeg de dagelijkse soldij 33 cent. Vaklieden (zoals kappers, bakkers, schilders en timmerlui) konden er makkelijk bijverdienen.

Wie een vrijwilliger aanbracht ontving een premie van tien gulden.

De muziek

In 1896 werd een bescheiden muziekkorps opgericht, dat nuttige diensten kon bewijzen aan de valide compagnieën.

Naar Indisch voorbeeld werd een stafhoornblazer vast aangesteld, die leiding moest geven aan een tiental musicerende militairen, die hiervoor weer een dagelijkse toelage van tien cent ontvingen. Voor de aankoop van instrumenten werd f 300 begroot

Toen in 1909 bleek dat de adjudant-onderofficier-hoornblazer met een steeds wisselende bezetting slechts magere resultaten kon bereiken, werd vast personeel aangeworven. Voor de werving was muziek van eminent belang.

De werving

Vóór 1890 stuurde Harderwijk wervingssergeants uit, die wel boerenvangers werden genoemd. Op landelijke marktdagen werden van nette herbergen en koffiehuizen vlaggen uitgehangen terwijl muziek ten gehore werd gebracht. Van 1890 tot 1909 werd zowel voor Harderwijk als voor Nijmegen geworven.

Al betaalde de Koloniale Reserve beter, toch was de belangstelling voor Harderwijk groter. De uitzending van daar uit geschiedde snel, niet pas na een jaar. Bovendien kon het handgeld direct worden opgenomen; voor de Koloniale Reservisten werd dit voor

enige jaren op de Rijkspostspaarbank vastgezet.
In 1907 werden zeven agenten van de Koloniale Militaire Dienst aangesteld: onderofficieren in uniform met een toelage van f 700 per jaar. In de crisisjaren nam de belangstelling toe. In 1931 waren er 4.000 aanmeldingen, waarvan 1.400 kandidaten in aanmerking kwamen voor nader onderzoek. Van deze 1.400 werd in de proeftijd nog 60% afgewezen.
Op veel plaatsen verschenen kleurige geëmailleerde borden, met daarop afgebeeld tevreden kolonialen. Op alle nationale wandelfestijnen was de Koloniale Reserve present.
De Nijmeegse kazerne was in de jaren dertig een vaste pleisterplaats voor de Vierdaagse. Van 1932 tot 1936 vormde op Prinsjesdag een detachement van het korps een erewacht voor de Ridderzaal, de mannen gekleed in goedpassende donkere uniformen. In 1934 bestelde de commandant 47.000 affiches die werden opgehangen in kazernes, militaire tehuizen, postkantoren, wachtkamers van trein en tram en andere openbare gebouwen.
Ook in de pers werd geadverteerd. In 1928 weigerde De Volkskrant wervingsadvertenties te plaatsen, omdat het R.K. Werkliedenverbond had vernomen dat in Indië de kazernetoestanden zodanig waren dat de jongens zedelijk haast zeker ten onder zouden gaan. In 1937 keurde Het Volksdagblad de koloniale werving af: het leek op ronselarij, want er werd te veel beloofd.
Ook binnen de landmacht werd geworven. In kantines werden Indische films vertoond. Een legerpredikant hield er voordrachten over dat mooie land.
Ook vaders van militaire tehuizen werden ingeschakeld. Garnizoenscommandanten moesten dienstneming overzee bevorderen en de voorwaarden van overgang en detachering bekendmaken aan Nederlandse militairen.

De proefperiode
Na 1920 werd het verblijf in Nijmegen vooral gebruikt voor observatie en beoordeling van de vrijwilligers. Er werd gelet op kienheid, uithoudingsvermogen, lichaamskracht, incasseringsvermogen, intelligentie en loyaliteit. Men leerde wel exerceren, maar niet schieten. De antecedenten werden zorgvuldig nagetrokken, evenals de politieke overtuiging. Als werd ontdekt dat iemand in de familie het blad Voorwaarts las, werd de kandidaat afgedankt.
Na de eerste opleiding begeleidde de muziek groepen van dertig "geslaagde" mannen naar het Nijmeegse station. Met mailboten bereikten zij hun bestemming. Het laatste contingent reisde af op 12 mei 1940 met de Johan de Witt.
Ondanks de strenge selectie moesten regelmatig mannen voortijdig uit Indië worden gerepatrieerd omdat ze niet voldeden. Vooral meer ontwikkelden met enig middelbaar onderwijs bleken zich lastig aan te passen.

Het kader
Officieren voor het Indische leger werden opgeleid op de KMA in Breda of op de Hoofdcursus in Kampen. Vanaf 1909 werden voor het koloniale leger bestemde officieren in Nijmegen beëdigd op het vaandel van de Koloniale Reserve. Vanaf 1850 leidde het Instructiebataljon te Kampen onderofficieren op voor het Nederlandse en het Indische leger. Rond 1918 meenden de autoriteiten in Indië dat een Europees soldaat daar een moeilijk element in het leger was en alleen van nut voor de kadervorming. Toch kwam uit de troep steeds minder kader voort. Van Indo-europese zijde was er wel belangstelling voor kaderfuncties maar daar had de legerleiding minder belangstelling voor. Vanaf 1922 konden enigszins ontwikkelden in Nijmegen dienst nemen als aspirant onderofficier. Deze aanbevolen militairen kregen een opleiding van veertien maanden in Nederland.

Het lustrum

Omdat de 25e verjaardag van de Koloniale Reserve in de Eerste Wereldoorlog viel, werd in 1931 het 40-jarig bestaan feestelijk gevierd.
De koningin was - naar achteraf bleek zeer tot haar spijt - hierbij niet aanwezig: haar entourage had het niet nodig geoordeeld haar de uitnodiging voor te leggen. Bij dit achtste lustrum bood de Nijmeegse burgerij op 16 april een nieuw vaandel aan. Dit vaandel is bij Koninklijk Besluit erkend.

Mobilisatiebestemming

In verband met de dreigende internationale toestand was al in 1935 een mobilisatie-instructie vastgesteld, die voorzag in de overbrenging van de Koloniale Reserve naar de omgeving van Krommenie en Assendelft. Daar zou de Reserve ter beschikking komen van de opperbevelhebber. In 1938 werd de mobilisatiebestemming echter gewijzigd in Aalsmeer. In mei 1940 is de Koloniale Reserve niet in actie geweest.
In juli 1940 schreef generaal-majoor Carstens op Duits verzoek aan de Koloniale Reserve dat de in Nederland aanwezige KNIL-militairen - na zonodig de verklaring op erewoord te hebben afgelegd - op non-activiteit werden gesteld. Nagenoeg alle in Nederland verblijvende Indische officieren weigerden deze verklaring af te leggen en werden als krijgsgevangene naar Duitsland afgevoerd.
Na de oorlog is de Koloniale Reserve niet meer actief geweest. Wel zijn KNIL-onderofficieren opgeleid om als tropenadviseur bataljons van de landmacht op hun reis naar Indië te vergezellen.
De kazerne in Nijmegen heeft gediend voor het opvangen en demobiliseren van teruggekeerd KNIL-personeel.

WIJZIGINGEN OP DE LEDENLIJST

Wil Zaagman jr.

Het bestuur deelt tot zijn leedwezen mee, dat de navolgende leden van onze vereniging zijn overleden:
ir. H.B. Evers, Ballemanseweg 14, 4855 AP Galder;
J.J.T. Pos, Kievietdonk 46, 5467 AT Veghel en
mw. J. Swaving Dijkstra-Albarda, Koninginnestraat 45, 4818 HA Breda.

Als "nabrander" met excuses aan het volgende lid deel ik mee dat al begin vorig jaar is toegetreden als lid H.T. van der Logt, Asterstraat 71, 2565 TS 's-Gravenhage, met als interessegebieden 4, 5, 9, 11 en 15.

Meer recente nieuwe leden (en hun interessegebieden):
H.J.A. de Bruin, Weissenbruchstraat 271, 2596 GH 's-Gravenhage (5, 6, 18 en 20);
M.M.W. Kasteleijn, Olympiaplein 77, 1077 CR Amsterdam (1, 9, 11, 14 en 19);
Stichting Historische Verzameling Intendance, Kolonel Palmkazerne (OCLOG), Bussum (algemeen);
Stichting Maatschappij en Krijgsmacht, Brasserskade 227A, 2289 PA Rijswijk (algemeen) en
J. Topper, Vijverlaan 6, 7975 BX Uffelte (5, 6 en 20).

Wijzigingen in naam- of adresgegevens:
A.R. Metselaar, De Carpentierstraat 63, 2595 HD 's-Gravenhage;
P.V. Pleijte, Groenewoud 38, 4381 HE Vlissingen en
Stichting Museum Nederlandse Cavalerie, Bernhardkazerne (OCMAN), Amersfoort.

Het aantal leden bedroeg op 1 mei 1999 446.

BOEKBESPREKING
door P.W.Th. Dumon

"JAN LEENDERTS LERK, EEN FRIES IN HET LEGER VAN NAPOLEON"

Jan Leenderts, een voorvader van de auteur, moest op 7 december 1812 opkomen in het 125e Regiment Infanterie de Ligne in het leger van Napoleon, waarmee hij in 1813 de veldtocht door Duitsland tot in Silezië heeft meegemaakt. Als een van de weinige overlevenden kwam hij eind 1813 in Leeuwarden terug.

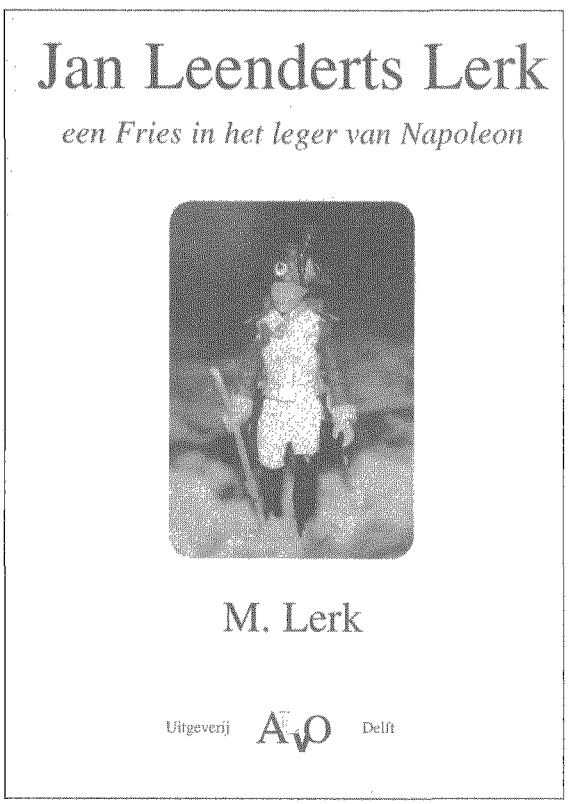

Op grond van genealogisch en historisch onderzoek, zowel in het rijksarchief te Leeuwarden als in die van de plaatsen waar het regiment in Duitsland en Polen heeft gevochten en in Franse archieven, heeft de auteur een reconstructie van de betreffende veldtocht gemaakt en in verhaalvorm uitgewerkt.
Dit verslag is adembenemend en zó geschreven alsof niet de voorvader, maar de auteur zelf aan deze veldtocht heeft deelgenomen. Velen hebben familieleden, die destijds het Franse uniform moesten aantrekken. Zo'n tien procent van de Nederlandse mannen in het leger van Napoleon is gesneuveld!
Deze studie is niet alleen interessant om te lezen, maar maakt ook vertrouwd met de bronnen waaraan gegevens zijn ontleend.
Achter in het boek is een uitgebreid overzicht van de historische gegevens van deze veldtocht opgenomen evenals gegevens van de familie Lerk en van de Nederlandse militairen, die in het boek voorkomen, resp. in dezelfde bronnen zijn aangetroffen.
Verder treft men uitgebreide aantekeningen en bronvermeldingen aan m.b.t. het 125e en het 134e Regiment Infanterie de Ligne (jaartallen, samenstelling, uniformbeschrijvingen, namen van commandanten, andere veldslagen waaraan werd deelgenomen, gegevens over vooraanstaande militaire families), kortom een boek om te lezen en te herlezen!
Uitgeverij "ALVO"; Buitenwatersloot 142, 2613 SV Delft; Tel. 015-2146963, fax 015 - 2136578. Prijs: f. 24,50; Toegezonden per post: f. 29,50.
ISBN nr. 90-75010-03-6; NUGI 648.

AFDELINGSCORRESPONDENTSCHAPPEN:

(1) a. "Krijgsgeschiedenis, korpsgeschiedenis"
olv drs J.P.C.M. van Hoof, Abrikozenstraat 224, 2564 VZ 's-Gravenhage, 070-3251955.
b. "Middeleeuwen" olv dr R.P. de Graaf, Poortjesgoed 14, 3901 LC Veenendaal, 0318-527780.

(2) "Tradities en ceremoniee!" olv P. van der Burg, Park Sparrendaal 102, 3972 LC Driebergen, 0343-517588.

(3) "Uniformkunde" olv F.A.Th. Smits jr, Wilgendraaf 289, 2272 ET Voorburg, 070-3873961.
M.Talens, Salomonszegel 115, 7322 ET Apeldoorn, 055-3661706.

(4) "Ridderorden en onderscheidingen"
olv H.G. Meijer, Vollenbergstraat 6, 5801 RP Venray, 0478-582992,
en B.W. Wagenaar, Burgemeester Nieuwenhuisenstraat 43, 1906 CJ Vlimmen, 072-5053896.

(5) "Militaire emblemen" olv B.C. Cats, Claudiagaarde 72, 1403 JR Bussum, 035-6913563.
ing R.C. Kuenen, Middachtenstraat 29, 4834 PB Breda, 076-5655159.

(6) "Wapens en munitie" olv G.D. Klein Baltink, Vordense Binnenweg 49a, 7231 BB Warnsveld, 0575-529156.

(7) "Militaire muziek" olv mr R.A. Schimmel, Jan Muschlaan 242, 2597 VE 's-Gravenhage, 070-3246568.

(8) "Versterkingswerken" olv J.P.C.M. van Hoof, zie bij (1).

(9) "Maritieme geschiedenis" olv dr S.J. de Groot, Brederoodseweg 49, 2082 BS Santpoort-Zuid, 023-5370769.

(10) "Napoleontica" olv drs M. van der Hoeven, Raaphorst 121, 2352 KJ Leiderdorp, 071-5412501.

(11) "Tweede wereldoorlog" olv E.H. Brongers, Rhodestraat 20, 6363 AZ Wijnandsrade, 045-5242962.

(12) "Militaire en civiele miniatuurfiguren" olv E.P.M. Heldens, Frans van Mierislaan 14, 1399 GD Muiderberg, 0294-261168.

(13) "Vaandels en standaarden" olv W.L. Plink, Midachten 53, 8162 CK Epe, 0578-612138.

(14) "Eerste wereldoorlog" olv dr F. Snapper, Burgemeester Patijnlaan 136, 2585 BM 's-Gravenhage.

(15) "Koninklijke Marine" olv T.L.D. Postma, Kalfjeslaan 123, 2623 AD Delft, 015-2612663.

(16) "Militaire genealogie" olv G. van Zuijdam, Dennenlaan 12, 7313 AM Apeldoorn, 055-3553839.

(17) "Militaire folklore" olv F.W. van Steen, Lion Cachetstraat 2, 3851 ZE Ermelo, 0341-551983.

(18) "Militaire voertuigen en tanks" olv M.C. van der Hoog, Surinamestraat 40, 2585 GK 's-Gravenhage, 070-3634391.
J. Bloemendaal, Scheldelaan 10, 2105 XG Heemstede, 023-5291324.
W. den Dunnen, Laurens Reaelstraat 32, 2595 XM 's-Gravenhage, 070-3814892.

(19) "Koninklijke Luchtmacht" olv J. van den Berg, Cronestein 85, 2804 EL Gouda, 0182-534283.
dr P.C. Boer, Waterklaver 2, 2804 PN Gouda, 0182-535332.

(20) "KNIL" olv C.A. Heshusius, Van Alkemadelaan 350, flat 316, 2697 AS 's-Gravenhage, 070-3248495.

(21) "Militaire bibliografie en tijdschriften"
olv drs M.J. Lohnstein, Arnhemsestraatweg 46, 6881 NH Velp, 026-3615484.

(22) "Militaire gedenktekens en monumenten"
olv drs J.A. Bom, Storm van 's-Gravesandeweg 23, 2242 JB Wassenaar, 070-5118624.

(23) "Korps Mariniers" olv B.E. Stuit, 0223-658145.

(24) "Gewapende burgers" olv A. Kok, Balistraat 86c, 2585 XW 's-Gravenhage, 070-3466135.

DE DONDERBUS

Inkoop - Verkoop - Ruil

Antieke wapens, Orden, Militaria, Uniformen, Uitrustingsstukken, Documentatie Eerste en Tweede Wereldoorlog, Aankopen van gehele verzamelingen.

Adres:
Oostzeedijk beneden 213 A
3061 VW Rotterdam
Geopend vrijdag van 19-21 uur
zaterdag van 10-18 uur
Telefoon: 010-4140267
Telefoon privé: 0186-602338

DE STICHTING SAMENWERKENDE MILITARIA VERZAMELAARS ORGANISEERT IN 1999 DE VOLGENDE MILITARIABEURZEN:

4 juli
12 september
21 november

De vaste locatie voor de beurzen is:
Sport- en Recreatiecentrum "DE BUN"
Graaf Floris nr. 2 te Huizen N.H.

S.M.V. donateurs en hun dames hebben gratis toegang;
militairen in uniform en houders van een veteranenpas half geld;
overige bezoekers ƒ 5,- p.p. kinderen onder 10 jaar onder geleide gratis.

INLICHTINGEN
tel.nr. 070 - 364 82 76
na 18.00 uur 070 - 354 01 76